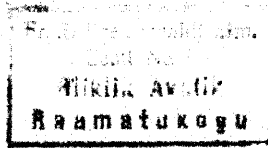

KUUKIRI

EESTI KIRJANDUS

EESTI KIRJANDUSE SELTSI VÄLJAANNE

TOIMEKOND :

**J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, J. Jõgewer,
A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga,
W. Reiman, J. Tõnisson**

1913

Kaheksas aastakäik

Nr. 9

Eesti Kirjandus nr. 9.

Sisu:

M. J. Eisen, Lapi Eestis.

M. Kampmann, Tartu doomevaremed rahvaluules.

C. R. Jakobsoni kirjad J. Adamsonile. (Lõpp).

Kirjandusline ülevaade:

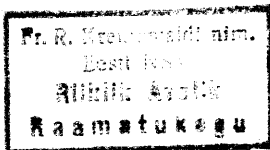
A. Jürgenstein, M. Sillaots, Anna Holm.

K. A. Hindrey, Gustav Suits, „Tuulemaa“.

J. Jõgewer, Kirjatöö puhul „Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirjakeeles“.

Bibliografia. Raamatud.

J. Jõgewer, Käänamise ja pööramise tabelid Eesti kirjakeeles.

Lapi Eestis.

M. J. Eisen.

Eesti rahvaluule ei tohi suure geograafilise tundmisega hoobelda. Naabrimaid tunneb rahvaluule muidugi, aga naabrimaade taga jäävad härjad tihti mäe ette seisma. Lõuna poole minnes tunneb rahvaluule väga hästi Läti- maad ja Kuramaad, aga Leedu rahvas, kellel muiste palju kokkupuutumist meie rahvaga olnud, ei ole, nagu näha, oma nime Eesti rahvaluules igaveseks teinud. Selle vasta tunneb rahvaluule ometi jälle Poolamaad ja Ungari, Ungrumaad ja isegi kaudet Türgimaad. Lääne pool Kesk-Europas asub suur tuttav Saksamaa; Hollandi ja teiste maade tutvus nähakse enam uuemast ajast pärit olevat. Mõnuses tutvusekirjas seisab Rootsi- maa, selle vasta ei ole ma norralastest, kes muiste tihti meie maale puutusid, jälgi leidnud. Vist esinesid norra- lasedki meile enam tuttavate rootslaste nime all. Kui vana iga maa tundmine rahvaluules, on muidugi iseasi.

Ida naabritest tunneb rahvaluule ainult venelasi. Põhja naabritena võivad soomlased suure tutvusega hoobelda. Ju Kalevipoeg käib tihti Soomes ja Soome targad maitsevad Eestis rohket auu. Kuna Leedu rahvas Läti naabrite selja taga hoopis unulasse vajunud, paistab Jäämere äärsile tundratele tungitud rahvale Eesti rahva- luules õnnepäike: Eesti rahvaluule teeb kõige põhjapool- sema rahvaga — Eestist muidugi arvates — tihti tegemist ja tunneb nende kõleda kliimaga vilja kasvatamata maad.

Raske praegu ütelda, missuguse nime vanemal ajal rahvaluule põhjapõtradega sõitvale Jäämere tundratel elava rahvale ja nende maale andis. Selge on, et nime tüvi muistsel ajalgi Lap- näol esines, kuid missugune lõpp sellele tüvele juure lisati, jääb küsitavaks. Minu teades ei ulata kirjalikud teated kõige põhjapoolsema rahva kohta enam kui 100 aastat tagasi. O. W. Masingi kirjades esineb meile esimest korda trükitult maa ja rahva nimi.

O. W. Masing kirjutab Lappa, Lappi, Lappomaast ja selle asunikudest Lappo rahvast ehk laplastest. Vist tarvitati Masingi ajal maa kohta kõike kolme sõnakuju. Vanemates raamatutes ei ole mulle Lapi- maad ega laplasi silma puutunud, isegi vanemates sõnaraamatutes mitte. O. W. Masingi kolme nime teisendit tähele pannes nimetasin varemalt, et meil teadmata, mis- sugust nime, s. o. sõnakuju neist kolmest maa meie rahva- suus varemine kandis. Võimalik, et rahvas kõik kolm sõnakuju tarvitas, nagu nad Masingi kirjadeski kõik kolm esinevad.

Kas Masingi eeskujul ehk rahva peale ennast toetades tarvitas Kreutzwaldki hea meelega sõnakuju Lapu- maa ja lapulised. Meie ajal esineb kirjanduses tavalisest sõnakuju Lapimaa, rahvasuus selle kõrval mõne korra ka Lapumaa. Rahvas ise kannab meie päivil lap- laste nime.

Kalevipoja maailma otsa purjetamise teekonnal jõuab Lennuk viimaks tundmata randa. Linnud kuulutavad tund- mata ranna kohta (Kalevipoeg XVI, 434—435).

See on lahja Lapu randa,
Kehvaliste kaldakene.

Maad vaatama minnes sattub Kalevipoeg esmalt kokku tütarlapsuga, kes ta elujuhtumisi laulus jutustab. Põge- neva lauliku asemele asub taat, kelle vägimees varsti Lapu targaks tunnistab. Kalevipoeg võtab Lapu targa teejuhiks maailma otsa kaasa. Lapu tark Varrak nõuab palgaks Kalevipojal kodu küttesse pandud varanduse. Järele mõt- lemata lubab Kalevipoeg, kuni hiljemine märkab, et Lapu tark vägimehe tähtsa salaraamatu — hilisema seletuse järele Eesti priiuseraamatu — ära viib. Lapu tark juhib Lennuki Sädemete saarele ja sealt edasi, aga maailma otsa ei ilmu ometigi. Mitmesuguseid hädaohtusid edasipurjetamisel ette ära nähes annab Kalevipoeg Lennukile käsu ümber pöörduda ja vastavaidlemata lepib lapuline Varrak selle käsuga. Õnnelikult jõuavad maailma otsa otsijad Tallinna — õigem Lalli alla — tagasi, Lapu tark saab teejuhatuse eest tubli palga ja pöörab palgaga ja raamatuga kodumaale tagasi (Kalevipoeg, XVI, XIX, 878—985).

Omalt poolt võin juure lisada, et ma Kalevipoja rahva- suust saadud ainetest mingisuguseid Lapi jälgi ei ole leidnud. Kalevipoeg läheb rahva teadete järele küll maa- ilma otsa, aga Lapimaale jõudmisest ja Lapi targaga kokku- puutumisest ei kuule me midagi.

Eesti rahva ennemuistsis juttudes laseb Kreutzwald Lopi ja Lapi (= Loppi ja Lappi) esineda, tähendamata, et meil neid tuleks laplasteks pidada, kui nad ka Lapi meele tuletavaid nimesid kannavad. Sarnane ennemuistne jutt leidub tõesti rahvasuus, kuid mulle on jutu tegelased alati nimedeta esinenud. Kust Kreutzwald Lopi ja Lapi võtnud, ei julge ma ütelda.

Lapimaa poolest avaldavad rahvalaulud kainust, tunnevad ometi teise selle põhjamaa kohta käiva nime, nimelt Turjamaa. Viimane ilmub Kreutzwaldi Kalevipojaski (I, 87—88).

Üks neist veeres Venemaale,
Teine tuiskas Turjamaale.

Rahvaluules esineb Lapi tavalisest nõidade kodumaana. Soomes asuvad „targad“, Lapis aga päris „nõiad“. Kreutzwald on Lapi nõia „targaks“ moondanud. Õigust ütelda, rahvasuu segab tihti „targa“ ja „nõia“ mõisteid, aga kõiki rahvasuust saadud näpunäiteid kokku võttes, ilmub meil ikka see muljend, et suured nõiad Lapimaad kodumaaks loevad, esinegu suured nõiad mõne korra Soomeski.

Lapimaal asub vana pakane oma poegadega, esmalt nooremaid poegi meie maale saates, siis vanemaid ja harukorral ise ilmudes. Iseäralikud targad sõidavad puuhobuse ehk linaroobitse seljas Lapimaale vehklema, veheldes taeva all virmalisi tehes. (Kolmas Rahvaraamat, 33). Lapimaal on hallide kodumaa. Lapist tulevad hallid meie maale inimesi vaevama ja kiusama. Korra unustavad hallid oma kujud halvasti puu najale Lapimaale püsti. Üks tüdruk saab lugu kuulda, rändab kaugele Lapimaale ja lükkab hallide kujud ümber, sedaviisi hallide elule otsa tehes ja nende piinamist meie maal lõpetades. (Teine Rahvaraamat, 2). Lapimaalt lendavad mõne korra nõiad ise meie maale, mõne korra saadavad sulased lindude ehk loomade näol siit saaki saama. Meil kui ka Soomes on tuttav jutt, kelle järele Lapi nõid mehelt kojuviimise eest härja vaevapalgaks nõuab ja töotuse järele mehe nagu tuul koju viib (Kotiseutu 1912 № 12).

Mitte ainult rahvaluulesse ei ole mälestusi Lapist jäänud, vaid isegi meie kohanimedesse ja neissegi ehk sagedamine kui tavalisest oletatakse. Ju Läti Hindrek kirjutab „Lappegunde“ maakonnast (XXIV, 5): „sellepeale läksid nad Gerverni poole, pühitsesid Vironia poole

olevasse viimsesse maakonda jõudes, mis „Lappegunde“ nime kannab, igas suuremas külas ristmise sakramenti“ jne. Lappegunde kõrval esinevad teistes käsikirjades sõnakujud „Loppegunde“ ja „Soppegunde“. Iga nimi neist võiks õige olla. „Lappegunde“ tähendaks muidugi „Lapikunda“, Loppegunde „Löpekunda“ ja Soppegunde „Sopikunda“. Tavalisesti on Löpekunnale eesõigus antud, arvates, et see nimi maakonnale kõige paremine sobib. „Sopikund“ tähendaks maad tagasopis, mis vaataja seisukoha järele tõesti sopp võiks olla. Harukorral on kirjutuseviisile „Lappegunde“ eluõigust antud, oletades, et see nimi Lapi meele tuletab, meie maal aga Lapiga midagi tegemist ei ole. Eelpool kuuleme ometigi, et kohanimi Lapi Eestis mõnda korda esineb. Kui ka senised ajaloo uurijad Lappegunde nime õigeaks pidada kartnud, ei leia ma ometi mingisuguseid põhjusid selle lugemiseviisi kartuseks. Minu arvamise järele võis osa Järvamaad vanasti niisama hästi Lapikunna nime kanda kui tänini oletatud Löpekunna nime.

Vanad kirjad tunnevad veel muid Lapi sõnaga ühenduses olevaid kohanimisid. Üks vana dokument 1418. aastast nimetab Rannus „Lappentucken“ küla; teises, 25. juunil 1475 kirjutatud dokumendis on nimi ju enam ladinastatud „Lappentuckum“. 1627. aasta adrarevisjoni kirjas nimetatakse „Lappatakülla“. Praegusel ajal kannab see Rannu küla „Lapetukma“ nime. Tukma tuletab tukkumaad = künkumaad, parvemaad, aga ka otsa meele, Lapetukma seega Lapikünkumaad, Lapiparvemaad ehk Lapiotsamaad. (Vd. Bruiningk ja Busch, Livländische Güterurkunden, 202, A, 3; 508, A, 2; 641).

Teine vana dokument 24. oktoobrist 1579 kõneleb Rapla kihelkonna Järvakandi küladest, neist Lalis, Livenküll, Sillasso, Sobbell, Lammaküll, Poelde, Hallicke, Ruithe, Nelve ja Lappert nimetades. Praegu kannavad kohad Lalli, Liivaru, Silla, Sobbi, Lammaküla (= tundmata), Pöldme, Alliku, Rütja, Nõlva ja Lapardi nime. Viimane nimi, mis nagu teisedki väänetud, tuletab Lapi tüve meele. Lapi vist muu sõnaga ühenduses Lapardi sünnitanud.

Jälle teises dokumendis 1597. aastast nimetatakse Kose kihelkonnas Ravila ja Paunküla rajaks „Lapeoya“ = Lapeoja. Landrolle 1586. aastast tunneb Harju Madise kihelkonnas „Ackelapp“ küla (Võrdle Pabst ja Toll, Brieflade I). Missugust nime see „Ackelapp“ praegu kannab, ei tea ma.

Isegi väljaspool Eesti piirisid puutume vanemal ajal Lapi nimega kokku, vähemalt liivlaste maal. Lapi nime

esinemine vanal liivlaste maal astub omalt poolt toetuseks liivlastegi Lapi tundmisele. Nii loeme ühes vanas ladina-keelses kirjas 1415. aastast „in Lappi agro“, mis umbes Lapi põldu tähendaks. 3. aprillil 1415 pool Ladina, pool Saksa keeli kirjutatud kirjas nimetatakse „Lappenhovestede“. Viimane nimi tohiks ehk Lapimõisa kohta tähendada. „Lapi põld“ ja „Lappenhovestede“ leiduvad mõlemad endisel liivlaste, praegusel lätlaste alal Lemburgi kihelkonnas.

Huvitust äratab tähelepanek, kui palju vaeva teine Lapi sõnaga ühendatud kohanimi vanadele sulemeestele kirjutamise poolest sürnitanud. See teine nimi on kohanimi „Lapijärv“. Tähenatud nimi esineb umbes seitsmel kujul. Ühes vanas dokumendis loeme Lappier, teises Lappejarve, kolmandas Lappyer, neljandas Labier, viiendas sze tho Lippiger, kuuendas Lappyerve, seitsmendas Labier. (Vd. Livländische Güterurkunden, 120, 143, 183, 191, 388 A, 1, 441, 502, 600, 647.) Nimi Lapijärv siis peaaegu iga korra isemoodi kirjutatud. Nimetatud Lapijärv leidub Lätimaal Dikelni kihelkonnas. Praegusel ajal ei tunta seal Lätimaal enam endist Lapijärve. Sakslased ja lätlased on koha ammu juba oma keeli ümber ristunud. Sakslased nimetavad kohta nüüd Karlsberg, lätlased aga Ohsol. Vana Eesti-Liivi nimi Lapijärv on ammu unustuse hõlma langenud. Sedasama moodi nagu Lapijärv on palju vanu liivlaste nimesid Läti nimede vasta ümber vahetatud. Kohanimesisid Salatsi jõest lõuna poole tähele pannes leiame nende seast hulga niisuguseid, mis elavalt Eesti-Liivi sõnu meele tuletavad, kui ka mõnda nime lätlased oma jagu väänanud. Näituseks nimi Loddiger tuletab liig elavalt Lodijärve meele. Mitmed praegused Lätimaa -sel lõpulised kohanimed lasevad -selga aimata.

Dr. H. Ojansuu teadete järele leidub Lappemesh küla Riia lahe rannal Kura raja ligidal endisel Liivi pinnal. Sõna lõpu pool tähendab metsa (Virittäjä, 1913 № 5—6).

Mitte ainult vanal ajal ei esinenud Lapi-nimelised kohad Eestis, vaid esinevad meiegi päivil. Olen oma kohanimede kogu läbi vaadanud ja kogust mõnda Lapi-nimelist kohta leidnud.

Kõige pealt puutub Lapikondo Vaivaras silma. Lapi on ses kohanimis kondo sõnaga ühendatud. Kondo, Konno, Konnu esineb Eestis sagedasti. Kondo tähendab kohta, talu, kodu, aga ka loomatoitu. Lapikondo nimi tahab nagu tunnistada, et sest kohast Lapi asundust tuleks otsida. Väga võimalik, et seal muiste keegi laplane asus ja laplase asupaiga järele kohta Lapikonnoks hakati

kutsuma. Siiski oleks veel teine seletus võimalik: Lapi karjamaad. Kohta Lapi toidumaaks, karjamaaks nimetades ei võiks niisuguse seletuse vasta vaielda. Kumb seletus õige, praegu muidugi raske otsustada. Eestis sagedasti esinevaid Lapi-nimelisi kohte tähele pannes oleksin valmis Lapi kodule, talule eesõigust andma. Seda enam, et Vaivara kihelkonnas veel teine Lapi nimega koht leidub, nimelt L a p i o t s a.

Teistest Lapi nimelistest kohtadest tuleks nimetada L a p i s a a r e Põltsamaa Rutikveres ja L a p s a r i (Lapsaari) Abjas. Vististi on Abja Lapsari seesama Lapsaare küla, kellest ajaloo kirjutaja Renner oma ajaraamatus kirjutab, tähendades, et venelased 1559 nimetatud küla ära põletasid. Niihästi Põltsamaa kui Abja koht kuulutab meile Lapi saart. Saare nimi esineb Viljandi ja Pärnumaal ütlemata sagedasti. Nagu näha, hakati neis paigus vanasti iga üksikut asutust, talu „saareks“ kutsuma. Need „saared“ ilmuvad harimata maal nagu oasid kõrbes.

Pärnu ligidal Uulus leidub V a h e l a p i talu, Kariste vallas L i p p l a p i koht. Kui palju viimsel nimel Lapiga tõesti tegemist, jääb iseküsimuseks.¹⁾

Viljandi vallas Auksi külas esineb L a p i talu ja Puijatus niisama L a p i. Häädemeeste kihelkonnas Orajal aga L a p p i d e talu. Äksi Kukulinna rahvas tunneb L a p i ja Urvastu Vana-Antsla rahvas niisama L a p i talu. Võru ligidal Põlva Väimeras tunti varem ajal kuulust L a p i kõrtsi, kuid praegusel ajal on kuulust kõrts kõige liha teed rännanud. Kambja kihelkonna V.-Kuuste L a b i talu tuletab liig elavalt L a p i t meelega. See Labi näikse pehmenduse teel L a p i s t tekkinud olevat.

Fr. Kuhlbars on oma korjandusest mulle veel L a p i sauna Vana-Virtsus ja L a p i talu Urvaste Kärgolas nimetanud.

Huvitav oma teisendite poolest on viimane Lapi nimi. Selle kohta kirjutab J. Sõster Koerust: „Viimane neem Tallinna poolt Narva poole minnes kannab kaardil Labineeme või Lobineeme nime, kuid rahvasuus on tal veel mitmed teisendid: L o p i n i e m, L õ p e n i e m, L a p i n i e m, L õ p u n i e m, L õ b u n i e m, L o b u n i e m. Need teisendid on küll vist sõnast lõpp, nii siis lõpuniem, sest ta (see neem) on neemede lõpp. Lõpuniemest tuleb Lõpeniem; rannamurdes kaob õ ära ja p pehmeneks b-ks =

1) Võrdle mõistatust: Lipp lipi peal, lapp lapi peal, ilma nõela pistmata.

Lobuniem. Võõras keel mõjub peale ja saab Lobiniem või Lobbiniem. „Maakeel“ ja „rannakeel“ on üksteisele vastandid; kus üks pehmendab, seal teine kõvendab; nii saab Lapiniem või Lapuniem.“ Nii J. Sõsteri seletused Lapineeme ehk Lõpuneeme kohta.¹⁾

Viimaks tuleb veel üht rahvasuus leiduvat lap- tüvega sõna nimetada: „lapulised“. „Lapulisteks“ nimetatakse kutsumata pulmavõõraid; mõnes kohas hüütakse neid koguni „koerkapalisteks“, teisel jälle „kontvõõrasteks“. Kas neil „lapulistel“ „koerkapalistega“ mingisugust tegemist, paneb mõtlema. Ega need lapulised ometi vanasti kannud riideid, mis kuidagi viisi laplaste riideid meele tuletavad? Kahjuks puuduvad meil lapuliste sõna vanaduse ja endiste lapuliste väljanägemise kohta teated. Kutsumata pulmavõõraste tähenduse kõrval nimetab Wiedemann sel sõnal veel teise tähenduse: ein sagenhaftes Volk, welches mit den koerakoonurahvas das Land verwüstet haben soll = ennemuistne rahvas, kes koerakoonurahvaga üheskoos maad hävitanud. Dr. H. Ojansuu ütleb ennast seda sõna Lõuna-Eestis sõimusõna kujul kuulnud olevat: lapilane, oh sa lapilane! Seletuseks lisab Dr. Ojansuu juure, et lapilane sellesse tähendusesse vististi mõne koha asunikkuude nimest alandatud.

Ei või nimetamata jätta, et Lape, Lappe Eestis sagedasti sugunimenagi esineb. Fr. Kuhlbars ütleb Lape Viljandi pool sageda sugunime olevat. Nagu tuttav, ei ulata Eesti sugunimed sadat aastatki tagasi. Sel põhjusel ei või sugunimed Eestis kaugemale muistsesse aega ulatavaid küsimusi seletada. Teine lugu Soomes, kus sugunimed ju aastasadadid rahval päranduseks olnud.

Lapp sõnal on Eesti keeles mitmesugune tähendus. Wiedemanni sõnaraamatust leiame neid mõnda. Lapp, gen. lapu = Platz für die lapulised. Lapp, g. lapi = flach, näit. kangast lappi panema. Lapp, gen. lapi = Lappen, Flick, Flecken; lapp, gen. lape = abgesonderte Stelle. Lape, gen. lappe = abgesonderte, besondere Stelle, lapepaik = abgesonderter Platz, Stelle, wo man einen Besprecher findet; Seitenholz; Loch im Eise. Lape, gen. lappe = vom Pfluge abgerissenes Rasenstück. Viimaks veel üks haruldane tähendus: Lape, gen. lappe = halbes Schwein

1) Vististi leidub meie maal veel mõnda siin nimetamata ja mulle tundmata L a p i nimelist kohta. Oleksin nende teadaandmise eest mulle väga tänulik. Niisama paluksin mulle kõiksugu muidki koha nimesid muude uurimiste jaoks rohkesti saata.

oder ein anderes geschlachtetes Thier. Tuttav on Kalevi-pojastki määräsõna „lapiti“. Virumaal tarvitatakse sage-dasti sõna „lappama“, näituseks kangast lappama.

Lapi rahva nimel võib vaevalt nende ülemate tähendustega ühendust olla. Rahvale on, nagu näha, nende tähenduste peale vaatamata, Lapi nimi antud.

Raske on otsustada, missuguselt nimelt, s. o. iseäraliku tähendusega nimelt Lapi nimelised kohad meil omad nimed pärinud. Vististi mõnelt. Mõnigi Lapi nimeline koht võis maalapist enesele nime saada. Minu arvates ei tohiks Lapimaagi ehk laplanegi ses tükis süüd oma kaelast lükata.

Viimasel oletamisel peaks meie rahval laplastega kokkupuutumist olnud olema. Kui mõni koht enesele Lapimaast nime saanud, siis on kolm võimalust olemas: 1) keegi laplane on ses kohas elanud ja kohale on laplase järele Lapi nimeks antud; 2) keegi meie maa mees on Lapimaal ehk kaugel Põhja-Soomes käinud ja tagasi tulles on teda hakatud laplaseks ja ta kohta Lapi kohaks hüüdma; 3) keegi (põhjamaalt tulnud) muulane on ses kohas elanud, muulast on võõriti laplaseks ja ta kohta Lapi kohaks hüütud.

Ei ole raske uskuda, et kahe viimse oletamise võimalus olemas olnud. Iseasi aga esimese oletamisega. Kas on kunagi laplasi meie maal asunud? Ükski ajaraamat seda tõeks ei tunnista, ega ole muidu tänini sarnaseid oletamisi avaldatud, olgu siis kaudselt. Professor Shepilevski tõendanud korra, et eestlastel 10% laplaste verd olla; „musta verd“ eestlased leida seletuse Lapi algupärast. Selle seletuse nimetan ainult mööda minnes. Ei ole muidu veel kuulda, et keegi laplaste vere järele eestlaste verd oleks mõõtnud.

Nagu nimetatud, ei anna ükski dokument laplaste asumisest meie maal aru, ega tea rahvasuugi sest midagi kõneleda, kui mitte laplasi ei taheta pidada nendeks vanuks paganateks, keda ristiusk meie maalt põgenema ajanud. Need „vanad paganad“ tähendavad igapidi meie maa algasujaid, kuid tänini on neid enam germanlasteks (gootlasteks) kui laplasteks peetud, ehk küll õpetlased ühe meie maal asunud Lapi sugu rahva mälestuse järgedest teavad kõneleda. Soomes selle vasta võidakse kindlaks teha, et laplased ajaloolisil päivil Häme ja Mikkeli läänis asunud, s. o. et laplasi seal Soome asunikude kõrval vanasti esinenud. Oletatakse ometi, et muiste laplaste asundused üle kogu Soome ulatanud, siis Soome lahenigi. Vähe-

malt Lapi nimesid leidub praegu Soome laheni Uuelmaal; isegi Helsingis leiame Lapi lahe ja Lapi nina (Lappudd), Helsingi kihelkonnas ja Ahvenamaal Lappböle (Lapi asupaik). Vesilae kihelkonnast Turu läänist on järgmine jutt rahvasuust kirja pandud: „Kõige vanemal ajal elasid siin mere ääres ainult laplased, kes endid enamasti kalapüüdmisest toitsid. Nad olid paganad ega sallinud ristiinimesi oma keskel. Korraga tuli Rootsi kuningas sõjaväega ja heitis nad enese alla. Soomlased lõune poolt võtsid maa ära ja rõhusid vanu asunikka eest kaugemale. Nad taganesid esiotsa järve suurele saarele, kus nad tüki aega oma iseseisvust kaitsesid; aega mööda pidid nad täiesti taganema ja põhjamaal eluaset võtma.“ (Beiträge zur Kenntniss des russischen Reichs, XIII: Andreas Warelius, Beiträge zur Kenntniss Finnlands, lk. 77—79). Professor K. B. Wiklund arvab täiesti võimalikuks, et vanasti mõni laplane juhtumise viisi Uuelmaal ja Helsingi ümberkaudu asunud, kui ta ka Wareliuse jutustatud rahvajutu peale muidu rõhku ei pane (Le monde oriental, 1911, № 3). Ülepea leidub kogu Soomemaal väga palju Lapi nimega ühenduses seisvaid kohanimesid. Prof. K. B. Wiklund loeb oma kirjatöös neid suure hulga üles.

Mitte ainult Soomes ei ole muiste laplaste asupaigad nii kaugemale lõunesse ulatanud, vaid Karjalaski. Europäus seletab, et Rautjärvi ja Parikkala kihelkonnad Viiburi läänis vana laplaste asupaik olla. Sjögreni ja Europäuse oletamise järele ulatavad laplaste jäljed Karjalaste maa kohal Süvari jõest lõune poole. (Karjalan Kirja, I, 1, 136—137.)

Peterburi kubermangus leidub mõndagi Lapi nimelist kohta, nagu Laadoga rannal Лопской порогъ ja lõune pool sealt Lopino, Peterhovi maakonnas Lapinskaja ja Lopuhinka jne. Vanasti jagati Orjeshoki linn (Schlüsselburg) kahte osasse; üht hüüti „Karjala“ ja teist „Lapi küljeks“ (Корельская и Лопская сторона). Sjögren ütleb: Mere ääres asujaid Krasnogorkast (umbes 27 versta Oranienbaumist) kuni Narvani hüütakse nende Soome naabrite poolt „Narvan alaiset“, sõimu viisi aga ka „lapplakot“; viimane nimi nähakse laplastega ühenduses seisvat (Gesammelte Schriften I, lk. 565).

Mööda minnes nimetan veel, et kahes vanas paavsti poolt kirjutatud kirjas 1274 Lippia ehk Lappia maast kõneldakse. Seda Lippia-Lappia maad nimetatakse Karjala, Ingeri ja Vadja maa vahel, maa peaks seega Ingeri ja Vadja maa ligidal leiduma. Et Laadoga ligidal vanasti tõesti laplasi asus, ei ole võimata, et mingisugust maakonda

siinpool Lappiaks nimetati. Tahtmata tuleb siin Läti Hindreku maakonna nimi Lappegunde meele. Seega ei taha ma ometi ütelda, nagu tähendaks paavsti Lappia ja Läti Hindreku Lappegunde üht ja sedasama maakonda.

Dr. M. A. Castrén arvas omal ajal, et Lapi sõna laplaste nimesõnast „loap“ (= lõpp, ots) tuleb. (Suomi, 1841). Hiljemine märkas Castrén ise, et ta väide nõrgal alusel seisab. Lapi keelest ei või Lapi nimi tulla, sest et laplased ise seda nime ei tunne ega endid selle nimega ei nimeta. Palju enam hüüavad laplased endid ise „sabme“, „sapme“, „same“ jne. Nende nimi tuletab Soome nime meele, niisama aga lätlaste Saaremaale antud nime Samu-sala. Kõik märgid kõnelevad selle poolt, et laplased soomlastelt oma nime omandanud. Ju A. Warelius astus väitega platsi, et Lapi sõna Soome loppi (= lõpe) sõnaga ühenduses seisab. Lapi, lõpe tähendaks seega taga kolgas, sopis olevat, umbes sedasama mis nimi Kolgagi. Wareliuse väide on uuema ajani poolehoidmist leidnud. Prof. K. B. Wiklund ja Dr. H. Ojansuu otsivad Lapi sõnale loppi (lõpe) sõnast seletust. Sellepärast ongi Dr. H. Ojansuu oma Lapi nimedele kohe Lõpe nimede nimekirja juure lisanud ja viimaseid rohkem leidnud kui Lapi nimelisi kohte. Ma ei ole Lõpe nimeliste Eesti kohtade nimekirja valmistanud. Igapidi saaks see õige suureks, sest Lõpe nimelisi kohte leidub meil enam kui Lapi nimelisi. Lapi seletust lõpest toetab suurel määral Lapineem, Lõpuneem.

K. B. Wiklund tähendab, et Lapi nimi ei või Rootsi keelest laenatud olla, sest siis peaks nimi Norra keeleski olema, aga norralased on laplasi alati „finner“ hüüdnud. Wiklund arvab, et viimane sõna vististi vana kolivate laplaste ja soomlaste nimi olnud. Esite puutusid rootslased vist enam soomlastega kui laplastega kokku ja sel põhjusel pärisid soomlased enestele nime „finner“. Et laplasi hiljemine soomlastelt laenatud nimega hakati nimetama, tähendab, et rootslased alguses suuremalt jaolt oma teadmisi laplaste kohta soomlaste kaudu omandasid (Le monde oriental, 1911, № 3). Rootslastelt omandasid Lapi nime vist sakslased ja muud haritud rahvad. Edasi seletab prof. Wiklund, et venelasedki oma laplaste nimetuse soomlastelt laenanud ja et o'ks saanud Soome a sedasama nähtust kätte juhatab, mis põhjuseks on, et muistne Slaavi o laenu teel Soome keele jõudes a'ks moondunud, nagu näituseks Soome pappi Vene sõnast попь. Niisama on venelased „Suomi“ sõnast oma ajakirjades „Sumi“ teinud.

Professor Wiklund paneb viimaks veel vahekord alaplaste ja tshuudlaste vahel tähele. „Tshuudi“ nime tunnevad ainult venelased ja laplased. Venelaste Чудь tähendab üht Soome sugu rahvast, laplaste čutte, čutt aga = röövliit, vaenlast. Selle nimega nimetavad laplased nimelt kõiki vanaaegseid vaenlasi, kes nende maal röövimas käinud ja teist tõugu olid kui laplased. Lapi sõna čutt on väga vana ega või venelastelt laenatud olla; venelastega puutusid laplased alles hilisemal ajal kokku. Niisama vähe peab prof. Wiklund venelaste laenu laplastelt võimalikuks. Opetlane oletab, et mõlemad nime vanalt tshuudi rahvalt eneselt laenanud ja et see nimi selle rahva oma nimena ilmub. Mida aga nimi tshuud tähendab, jääb esiotsa seletamata. Endised seletused, et чудь = чужой, чудо ehk muud sellesarnast tähendavat, ei jõua arvustuse tules seisma jääda. Võimalik, et muiste iseäralik tshuudi rahvas tõesti oli olemas, nagu professor Wiklund oletab; hilisemal ajal on sõna Чудь meie naabritel nagu põrguhauaks saanud, kuhu kõik head, kurjad sisse mahutati, s. o. Чудь sai iga Läänemere Soome sugu rahvaste nimetuseks, nii et tihti võimata seletada, missugust rahvast nimi nimelt tähendab.

Kui nüüd võõrad rahvad soomekeelse Lapi nime-tuse oma keeltesse laenanud, tuleb oletada, et see laen juba koguni vara sündinud, sel ajal, kui veel Ühis-Soome rahvas oli olemas, ajal, mil eestlased ja soomlased palju ühisemat keelt kõnelesid kui meie päivil. Minu meelest ei võinud see laen enam Soomes sündida, vaid palju varem, enne kui soomlased ja eestlased praegused elukohad eneste alla võtsid. Ühis-Soome rahvas võis palju enam ida pool laplastega kokku puutuda, sest et laplaste eluasemed ju Aunuse kubermangu, koguni lõuna poole Süvari jõe ulatanud. Võimalik, et muiste laplaste elukohad veel palju kaugemale, kuni permlaste riigini ulatasid, kuid selle kohta ei maksa pikemalt rääkida, see oleks ilma tõendusteta ainult somimine.

Kui laplased muiste Peterburi kubermangus asusid ja niisama Soome lahe põhjapoolsel rannal, on ainult samm edasi oletada, et mõni neist meie kodumaalgi asunud. Nende mälestuseks on meile nimi Lapi jäänud; enne nimetatud Lapikondo kõneleb liig elavalt selle oletamise poolt. Aga ju varem tähendasin, ei tarvitse me iga Lapi nime juurest laplase algupära otsida, vaid mõnelegi Lapi kohale on nimi vist ühest ehk teisest eespool nimetatud sõnast tulnud.

Tartu doomevaremed rahvaluules.

Losside varemed ja kantside riismed meie maal on peaaegu kõik kurva mineviku tummad tunnistajad. Eestlane ei näe neis muud kui muisteaja orjaahela jätiseid, millesse võõras võim teda aastasadadeks kinni needinud. Sellest siis tulebki, et rahvasuu losside varemeid nähes harilikult vaikib, neile auuks ja ehteks jutupärgi ei punu, kuna ta sellevastu kirikuid ja nende jäänuseid mitmesuguste luulehetega ilustab, nagu täheks neist saadud troosti ja selle lähedama põlve eest, mida vaimulikkude isandate kõvera kepi all maitseti. Ka Tartu doomevaremed seisavad eestlasel lahkes mälestuses, vähemalt elustavad nad rohkel mõõdul tema mõttekujutust, nõnda et ta neid ikka ja ikka jälle uuesti oma luulesse põimib. Ja mitte ainult vana põlve inimesed ei püüdnud muistejuttudes doomevaremetest mingit luulelist külge leida, vaid ka meieaegne noorsugu ja uue aja rahvalaulikud teevad oma mõttemõlgutustes nendega tegemist, mis näitab, et doomevaremed nende meeles edasi elavad, neile midagi kõnelevad. Alustad sa näituseks vähemate koolilaste hulgas, kes Tartust ehk ligikonnast pärit, doomevaremetest juttu, siis on väga paljudel neist mõnda iseäralist lugu jutustada, mis tihti korduvad ja teisenditeks muutuvad. Panen alamal mõned jutukesed kirja, mis rahvasuu Tartu doomevaremetest pajatab. Olgu see väike lisapala lähema kodukoha tundmaõppimiseks, nimelt kuidas see, mis vana kirik kõneleb, rahvaluules vastukaja leidnud.

Vangis neiu. Kui doomekirikut ehitati, siis müüri sinna sisse üks ilus naisterahvas. Igal vana-aasta õhtul kell 12 lendab ta ingli näol doome peal ja hoiab risti käes. See inimene, kellele ta risti kaela viskab, peab tema asemele müüri sisse minema ja niikauaks sinna jääma, kuni tal korda läheb mõnele möödaminejale vana-aasta õhtul risti kaela panna.

Teisend: Vanal ajal on doomevaremete all keldris ühte vürsti tüdart vangis peetud ja ta on sinna ära surnud. Nüüd hoidvat tema doomekiriku võtmeid. Igal aastal jaanipäeva öösel kannab ta kiriku ümbruses võtmeid ja otsib inimest, kellele ta neid saaks kaela visata. Läheb see talle korda, siis pääseb ta ise vangist, kuid uus võtmetekandja peab senikauaks vangi minema, kuni ta enesele jälle juhtub asemiku leidma.

Sissemüüritud kuningapoeg. Vanal ajal võetud üks kuningas oma proua ja lastega vangi. Isa surmatud ära, kuid poeg ühes emaga ja õega müüritud varemete alla keldrisse kinni. Igal vana-aasta õhtul tulevat kuningapoeg varemetest välja, üleni sõjariistadega kaetud. Tema järele sammuvat kaks naisterahvast, üks vanem, teine noorem. Nooremal olevat raamat käes ja lugevat selle seest valju häälega ja nutvat ise seal juures. Nad minevat hommikupoole külge, kuningapoeg langevat põlvili ja paluvat, et Jumal temale päästja saadaks. Kui kukk laulab, siis kaduvat nad ära.

Teisend: Kord läinud keegi vanaeit aasta viimsel õhtul doome peale kõndima. Kõik olnud nõnda pühalik ja nagu viiulimäng helisenud haledalt läbi kuuskede. Eit näinud silla juures tulekuma. Ta läinud koju ja kutsunud ka teisi inimesi neid helisid kuulma, kuidas sõja ajal surma saanud kuningapoeg kurdab ja päästjat ootab.

Inglite laul. Elanud vanainimene, kelle ainus poeg Johannes raskesti haigeks jäänud. Kui pojale krambid peale käima hakanud, langenud eit minestusesse. Teised viinud ta välja värske tuule kätte. Seal kuulnud ta kõrges doome kohal taeva all inglite laulu. Kui vanainimene tупpa tulnud ja magama läinud, siis näinud tema, et keegi hall vanamees istub pilve peal ja Johannes tema süles. Varsti selle järele surnud poeg ära. Siis läinud vanainimene doomevaremeid vaatama, kas mitte uuesti ingli laulu ei saaks kuulda. Seal näinud ta palju vaimusid, kes kumardades tema poole käsi sirutanud.

Teisend: Öösel on varemetes vahel tuld näha ja valges riidis ingel käib trepist üles.

Mahamaetud varandus. Ennemuiste suure Rootsi sõja eel matnud sakslased oma suured varandused doomekiriku keldritesse. Nüüd nähtavat igal jaaniöösel doomevaremetes tuld põlevat ja kes julgeb jaaniöösel sinna juure minna, see saavat suure hulga raha.

Kaarnate saladused. Vana kelder doomevaremetel olevat koht, kuhu kaarnad iga saja aasta tagant kokku tulevad. Kes juhtub sel öösel seal olema, see saavat kõik-sugu saladusi kuulda.

Imelik raamat. Vana-aasta õhtul läinud üks mees doomevaremetest mööda. Ta pannud tähele, et üks poiss varemete vahele astunud. Mees läinud ka järele ja näinud

ühes kambris suure raamatu pika ahela otsas. Poiss hakanud valju häälega raamatut lugema. Siis tulnud rahvast murruna varemetsesse. Poiss küsinud: „Mis te tahate?“ Rahvas kostnud: „Sa ise kutsusid meid.“ Siis hakanud poiss tagurpidi raamatut lugema ja rahvas kadunud jälle ära.

Juba mõnda aega liigub noorte inimeste suus Tartumaal uuema aja rahvalaul, milles doomevaremete üle mõtteid mõlgutatakse. Ta näib laialt tuttav olevat ja on ühes hiljuti ilmunud rahvalaulikuski ära trükitud. Lasen ta siinsel kujul järgneda, nagu ta rahvasuust üles tähendatud:

Mineviku tunnistaja,
Endne kuulus usumaja,
Dooime varem, seisad sa
Hämaruses üksinda.

Õrnal õhtu eha valgel
Vaatan unistaval palgel
Üles sinu võlvile,
Dooime varem, vanake.

Kus on jäänud kanged pojad,
Kes siin ehitanud kojad,
Mis küll aastatuhanda
Põlvest põlve kestavad ?

Kuhu kadund laulukaja,
Mis sind täitis, tore maja ?
Ava suu ja kõnele,
Dooime varem, vanake.

Aga vait jääb vanakene,
Hoiab hääled enesele.
Hoiab kinni hoolega,
Mis on elus näinud ta.

Ei see ole naer või nali,
Ega rõõmus hõiske, vali --
Sõjakära vaikselt ööl,
Orjaohked sunnitööl.

Tasakeste lähen ära,
Kõrgelt valvab tähtesära. —
Pimedusest ülesse
Kerkib varem, vanake.

Laulik, kes selle eeleegilise unistuse luuletanud, avaldab nähtavasti sooja osavõtmist ja kaastundmust „kuulsa usumaja“ saatusest; ta tunneb varemete ees teatavat auukartust. Mil teel luuletus rahva sekka pääsis, kas suusõnal, käsikirjas ehk mõne vanema trükitud luuletusekogu läbi, mis mulle tundmata võiks olla, seda ei saa praegu mitte kindlaks teha. Võimalik, et autor üsna kergesti üles leitakse. Tutvustamise vääriliseks pean ma teda sellepärast, et rahvas teda omaks võtnud. Niipalju kui mul võimalik olnud noorte inimeste käsikirjalisi luuletuste-kogusid läbi vaadata, kuhu igaüks oma maitse järele luuletusi üles võtnud, võisin tihti ka doomevareme laulu leida. Rahvalauluks on ta vist sellepärast saanud, et ta rahva meeoleolu tõlgitseb, rahva tundeviisile vastab.

M. Kampmann.

C. R. Jakobsoni kirjad J. Adamsonile.

Copia Copia.

Auustatud herra!

Teie kiri on mind väga rõõmustanud, sest jo ammugi oli minul nõu oma — Kooli lugemise raamatut ka Kreeka õige usu Koolidele välja anda ning olengi aasta eest tagasi üht Teie ameti vendadest palunud, Teist nimetatud tükkide asemel uusi kirjutada. Ma arvan, et see töö mitte üksi meie rahval kasuks ei saa olema, vaid nimelt ka õige usu Kirikule suures tuluks, sest üksi koolide, see on hea koolide teel võib ta Eesti rahva seas kindlaid juuri asuda. Ma oleksin selle pärast väga tänulik Teie vasta, kui Teie oma peale võtaksite selle eest hoolt kanda et, nende tükkide asemele, mis nimelt Lutheruse kiriku põhja peal seisavad, tõisi muretseda. Siis ehk ka minule teada anda, kui palju umbes kohe peale trükkimist neid raamatuid loota oleks ära müia. Kui trükkimise kulud välja tulevad, siis ma katsun raamatut tuleva sügisenis valmis teha. Ta peaks täitsa niisama välja tulema, nagu Lutheruse koolide raamatud, nii et teda väljastpidi muu märkidest ära ei ole tunda, kui et kolmandama trüki nime al käib, (Lutheruse koolide raamatust jo kaks trükki välja antud, iga üks 5 tuhat suur) ja tema kaane peal üks õige usu Kirik seisab. Siis paluksin kõige ilusama õige usu kirikust Eesti rahva seas üht päeva pilti, et selle järele võiksin kaane pildi lõigata lasta. Mina mitte selle peale ei vaata, mis usku inimene on, vaid selle peale kuidas tema meel ja mõistus haritud on. Selle pärast oleksin Teie vasta väga tänulik, kui see meist võetud nõu meie rahva harimiseks korda läheks. Oma „Kooli lugemise raamatu“ tõise jau olen ma nii ära seadnud, et seal usu asjadest ühtegi ei räägita, ja raamatud sel kombel iga usu-liste koolides võimalik on tarvitada.

Teile armastuse tööle meie rahva heaks palju õnne soovides, jään auustuses

Tallinnas, sel 16' Jaanuaril 1872.

Teie alandlik

C. R. Jakobson.

Armas sõber!

Ma tuleksin küll hea meelega Viliandisse, aga raha puudus saab mind vist keelama. Ühe kõne olen ma küll jo valmis teinud; kui ma tulla ei saa, siis saadan selle kõne ommeti sinna, et teda mõni tõine minu asemel kirjameeste seltsis ete loeks. Aga Kreutzwaldi auupräsidendiks valitseda, minu meelest sugugi korda ei lähe, rääkimata sest, et Kreutzwald omas vanaduses seda ametit sugugi oma peale ei saa võtma. Ma pean tunnistama, et ma Kreutzwaldi terve maailma inimestest kõige enam auustan, aga üht auupräsidenti ei valitseta mite sellepärast, et teda selle

läbi auustada, vaid selle ameti peale valitsetakse seesugust meest, kes oma suure seisuse ehk rikkuse pärast seltsile kõige enam abiks võib olla. Nõnda on Peterburgis kõikide suurema õppetatud meeste seltside präsidendid suuredvürstid ehk kindralid, kes ise sugugi teaduse mehed ei ole. Kui aga selts kedagit tema töö pärast soovib auustada, mis teaduse põllul teinud, siis nimetab ta teda auuliikmeks. Auu liikmeks peame sellepärast Kreutzwaldi kõige pealt nimetama. Köhleri meie aga auuliikmeks ei või mite teha, kui meie ennast narriks ei taha nimetada lasta, sest Köhler ei ole kirjapõllu peal ühtegi tööd teinud. Sellevasta võib meile Köhler kui auupräsident väga suurt kasu tuua, mis ma selgeste tean, ja kui meie teda selleks ei tee, siis kautab meie selts aastal kõige vähemalt oma 500 — 1000 rubla ära. Meie seltsi juures on pääasi nüüd raha — õige palju raha; kui meil seda on, siis saab meie töö ruttu edasi minema. — Kui ma Viliandisse peaksin saama, siis võime selle asja üle pikke-
malt rääkida.

Siin läheb Al. kooli asi väga pikkamisi edasi, sest kõik õppetajad on nagu müür selle vastu. Rüütlid on enam selle asja poolt. — Tallinnas olen ma suure vaevaga oma abikomitee koku saanud; tahtsin enne jalad alt ära jooksta. Siisgi tegivad pappid, et kaks liiget veel viimasel otsal tagasi löivad. Mehi oleksin sada tükki võinud saada, aga ma tahtsin üksi seesugusi mehi, kellel ka midagi nägu on. Nüüd on minu abikomitee kõige rikkama kaupmeestest ja majaperemeestest koku seatud, kellel igal ühel oma 10, — 20,000 taskus on.

Hurt kirjutab, et ta Rosenbergi asja veel kord ete tahab panna, sest temale olla Rosenbergi üle mitmed uued asjad kõrva puutunud. See on mind tõeste vihaseks teinud. Isegi on mõista, et pappid, kellele Ros. vene Zeitungites palju südame valu ja palju kahju auu poolt on teinud, nüüd kõik kometid ära katsuvad, et teda auutumaks teha ja seeläbi omale õiguse nägu saada. Nüüd peab Al. kooli komitee neid aitama, ehk nad küll kõik selle kooli vastalised on! Selle asja peale ma muud ei ütle: mõistetakse Rosenberg komiteest lahti, siis astun ka mina silmapilk välja, sest nii hästi kui n'ad Rosenbergi oma vale loraga lahti võivad saada, niisama võivad n'ad seda ka minuga, ja seesugust häbi ma kanda ei taha. Valitsegu Tartlased siis meie asemele, kes meie Sakslaste vastu liig „räppakad“ oleme, v. Samsoni ehk muud kuulsat meest — minule üks puhas! — Minu viimase kirja peale, mis ka Teile saatsin, ei ole Hurt muud ühtegi vastanud, kui et sest asjast s u u s õ n a l edasi võime rääkida, kui koku saame. Ma Hurtist ühtegi paha ei arva, aga et ta poliitika asjadest ü h t e g i ei tea, sellepärast laseb ta Sakslastest omale liiva silma visata. Auu-ahne ta ka väga on, ja soovib sellepärast üht poliitika parteid asutada, kelle eestvedaja ise oleks. Poliitika tundmise puuduse pärast ei saaks ta aga oma parteiga muiale jõudma, kui rabasse. Üleüldse oleks see meile kõige suuremaks kahjuks, kui meie ennast nüüd jo programmide järele üksiku parteidesse saaksime lahutama. Minu kõne saab sest asjast pikkemalt rääkima.

Viljandisse palun ma Teid ühe ära kirja oma põllumeeste seltsi Vene keele põhjuskirjadest kaasa võtta: ma olen omast koopiast, ei tea mis viisil, ilma jäänud. Ma tahan ka siin üht Harjuma põllum. seltsi asutada, kelle tarbeks mul jo 50 nime koos on. Ehk katsute ka nii palju kui võimalik raamatute eest raha koku saada. Ma katsun nii hästi kui võimalik Viliandisse saada; sealt peate mind tagasi aitama.

Minu aealeht saab kinnitatud, seda ma tean kindlaste; alles paari päeva eest tagasi olen ma jälle ühe kirja Peeterburgist saanud.

Minu pruut on Eesti neiu — sest on küll!

Teile südamest palju tuhat tervist saates, jään

Teie truul C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 16. Vebr. 1872.

Armas sõber!

Täna tahtsin ma „Aleksandri kooli“ pärast paar sõna Teile kirjutada. Haljala kihelkonnas tunnen ma mõned tublid mehed ja selle läbi on mul seal kaks abi komitee'd võimalik olnud asutada: ühe A a s p e r i vallas, tõise S a g a d i ja V i h u l a valdades. Seal aga korjab korraga ka üks koolmeister Al. kooli heaks raha, kes ühe korjamise raamatuga ümber käib, ehk ta abikomitee liige ei ole. Nüüd oli tüli lahti; koolmeister aga vastas, et temal „Tartust pääkomitee käest“ raamat olla. Mehed küsisivad nüüd minu käest nõu, ja abikomitee tahtis jälle koost ära lahkuda. Lõppeks läks asi nii kaugele korda, et koolmeister ka abikomitee liikmeks heitis ja see asi meile suurt kahju ei teinud. Sellest on näha, et mõned Tartlased omas ilmeksimata olekus mite ükski Liivimaal ilma pääkomitee lubata raamatuid üksiku inimeste käte laiali ei lauta, vaid ka Tallinna kubermangus. Sell kombel aga saab meie komiteede asutamine seisma jääma, sest kui iga üksik inimene, kes soovib, raha võib korjata, mis siis veel komitee'si tarvis on! Asi on aga ka veel tõiselt poolt väga kardetav. Meie korjamine kestab mittu aastat. Kui aga see sugune üksik korjaja selle aea sees ära sureb, kes siis raha eest vastab? Rääkimata sest, et sell kombel kõiksugused juttud võivad tõusta. Ka minu käest on mõned üksikud mehed käinud raamatuid otsimas, aga see vaev on neil ilmaaegu olnud. Ühe komitee'gi ma ei ole vasta võtnud, kus eestseisus kõik mõisa teenijad olivad. P o r k o v a valla abikomitee on omad raamatud Tartust saanud.

Kirjameeste eestseisusega olen ma muidu küll rahul, muud kui seda ma ei mõista, mikspärast Eisenschmidt abipräsitendiks on valitsetud, kes ommeti meie kirjapõllul veel ühtegi tööd ei ole teinud. Ennema oleks siis Blumberg sündinud ja Eisenschmidt oleks kassameistriks võinud jääda. Aga suuremal rahva-hulgal peavad ika oma kuldvasikad olema, kelle ümber n'ad tantsivad.

Viimase kirja poole peale panen ma üles, kui palju nüüd raha minu raamatute sees seisab. Ma olen kõik väga odavalt arvanud, ükski need raamatud üles pannud, mis veel müümata on ja müümise 20 prot-

senti (Aabitsa r. ja kolm isamaa k. juures 30 pr.) maha võtnud. Ma ise panin imeks, kui kõik koku olin arvanud, sest sell kombel olen ma kaunis rikkas mees.

Teid südamest tervitates

Teie truud C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell 18. Märtsil 72.

Pildid:

Kooli lugemise raamat I	600 rubla.
Geograafia	300 „
Teadus ja Seadus I	300 „
Teadus ja Seadus II	400 „
Uus Aabitsar. (pildid ja kirjad)	100 „
Vanemuine kandle healte ja Rõõmus laulja kaanepildid	100 „
	1,800 rubla.

(Kooli lugem. raam. tõise jau tarvis on ka jo 30 pilti valmis.)

R a a m a t u d :

Teadus ja Seadus I	1000 rubla.
Teadus ja Seadus II	3200 „
Kolm isamaa kõnet	1000 „
Uus Aabitsaraamat	700 „
Vanemuine kandle healed I	30 „
Meie kaubalaeva vägi	50 „
Rõõmus laulja	420 „

Summa 6,400 rubla.

Pildid 1,800 „

Ühtekokku 8,200 rubla.

Rõõmus laulja eest ei ole mul Laakmanile mite enam palju maksa, sest et minul tema käest raamatute eest ligi 100 rubla saada oli.

Armas sõber!

Oma kahe esimese kirja peale ma veel vastust ei ole saanud ja juba kirjutatan jälle kolmandama. Pean jälle Aleksandri kooli asjadest rääkima. Nagu Teie ühes-läkkitatud Tallinna zeitungist näete, on seal üks kaval tükk meie kooli kohta kirjutatud. Aga ükski see, kes poliitika asju tunneb, teab, kui suur tähtsus selle tükk viimase küsimisel ja tema vastamisel on. Riia abikomitee on Riia Vene zeitungis ühe väga ilusa ja õige kuulutuse lasknud trükkida, kus ta ka Venelaste käest meie kooli heaks andeid palub. Ta ütleb, et Aleksandri kool selle vasta abi tahta saata, et Eesti noored mehed mite enam linna koolides saksastatud ei saaksivad ja Veneriigi truui poegadeks võiksivad jääda. Nüüd vastab Tallinna

saksa zeitung, kes Riia Vene aealehega ühtepuhku karvu pidi koos on, et Hurti kirja järele Al. kool mite saksastamise vasta üleüldse, vaid p o o l e saksastamise vasta abi tahta saata. Täit saksastamist meil selle järele rahvale kahjuks ei arvata. Lõppeks ütleb Tallinna zeitung, et Al. kooli asutajad peaksivad ära selletama, mis neil otstarbe n. n. e. on. Kõik see tükk ei ole muud, kui üks lõpmata suur kavalus, selle lootuse peale põhjandatud, et meie tõeste nii rumalad saaksime olema ja siin seletusi hakkama andma. Mitme aastase töö järele oleme nii kaugele jõudnud, et nüüd Vene aealehed ühtepuhku sest kirjutavad, et Eesti ja Läti rahvast enam tarvis ka nende vaimu harimise töös aidata ja nende maharusumist Sakslaste läbi enam keelata. Seda teevad Venelased, et Eestlasi oma sõpradeks peavad, mis ka tõsi on. Nüüd on Saksa ja Vene zeitungid meie kasu pärast tülisse läinud, ja Saksad tahavad, et meie ise peame seletama, kelle pool õigus on. Rumalamat tempu meie aga ei võikski teha, sest nii kaua kui meie ise seletust ei ole annud, saavad mõlemad meid oma sõpradeks avatelema. Oleme aga ühe poole avalikult heitnud, siis on tõine meie vaenlane. Kelle poole meie tõeste hoiame, seda on isegi teada, sest venelased on meid meie kooli asjas aitanud ja saavad seda ka edespidi tegema. Ma kardan aga, et Hurt ehk Sakslaste pealekäämimise sunnil tõeste selletusi ei hakka andma, mis ta omas ilmeksimatas olekus väga hästi võiks teha. Tema on aga läbi ja läbi Venelaste vastaline, ja sellepärast võiks tema kirjast meile suur kahju tulla. Andis ta ommeti ka Suigusaare kirja peale pääkomitee nimel vastust, ilma et komitee liikmeid oleks küsinud. Kui Hurt tõeste kirjutab, siis võiks lugu küll nõnda tulla, et Venelased meie kooli vaenlaseks saaksivad. See oleks aga Sakslaste kõige suurem rõõm, sest et meie programm veel kinnitatud ei ole, võiks seeläbi meie terve kooli-asi veel viltu minna, ehk asutajad peaksivad avalikult seletama, et neil Hurti kirjaga ühtegi tegemist ei ole, mis jälle meile kahjuks tuleks. Ma palun Teid sellepärast, kirjutage Hurtile, et Teie Tallinna saksa zeitungi kirja tunnete, ja teda palute, mite selle kirja peale vastata, ehk nii kaua oodata, kunni pääkomitee jälle koos on olnud. Kui tähtjas see asi on, seda keegi ei või mõista, kes meie poliitika asju ei tunne. Kõik meie mitme-aastased püüdmised poliitika põllu peal võivad selle läbi kahju saada ja nurja minna. Hurti tormilist pääd ja seal juures ilmeksimata olekut kardan ma nende asjade kohta väga.

Teid südamest tervitates

Teie C. R. Jacobson.

Tallinnas sell 3-al Aprillil 72.

Armas sõber!

Peeterburgist sell 28-mal Aprillil tagasi tulles, kus kuus päeva olin olnud, leidsin Teie sõnumiku eest. Minu zeitungi otsus ei ole ika veel väljas. Muidu on kõik teda jo kinnitanud, muud kui Sch — v, kes Mai kuu lõppetuseni Saksamaal on, ei ole veel oma lubamist annud. Et aga see

herra mineva kevade ise minule suu sisse minu lehte lubas kinnitada, sellepärast on minu lootus ika veel kindel.

Köhler ei või Tartu tulla, sest et Moskvas, Lõuna-Venemaal ja Krimmis suvi otsa saab elama. Mina aga tahan 30. Juunil vistist Tartu nõuu-pidamistele tulla.

Hurtist ma ühtegi vastust ei ole saanud, mis tunnistab, et ta minuga enam ühtegi tegemist ei taha teha. Soldatit tuntakse lahingis ära: Hurt on oma kantsi kohe sõa algusel vaenlase käte ära annud. Tingimised võivad jo küll väga head olla, mite üksi temale, vaid tema arvamise järele ka Eesti rahvale, aga nõnda ei mõtle mite need, kes poliitika asju tunnevad. Kui asi Hurti ja Jannseni tahtmise järele läheks, siis magaks pea terve Eesti rahvas ja laseks Saksu oma eest tööd teha. Mullu kiitis Hurt koolmeistri Seltsi heaks ja pani oma nime põhjuskirjade alla. Tänavu saadab ta need põhjuskirjad minu käte, kust nüüd oma nime maha on kriipsutanud ja juure kirjutanud: „palun, minu nime maha jätta, sest ma ei kiida praegust seltsi asutamist hääks.“ Mullu oli ta koolmeister, aga tänavu on ta õppetaja — nagu kõik muud. Siisgi on ta põhjuskirjade seest ka 12-ma § tindi alla matnud, kus öeldakse, et iga usku koolmeistril luba on seltsi-liikmeks heita. Sellest oleme oma sõbra täitsa ära tunnud. Teil on õigus, kui ütlete, et temast enam suurt lootust ei ole. Ta saab ehk edespidi mõned raamatud kirjutama, aga tema isamaa sündmus ei saa mite seda olema, mis Eestirahvale tema rahvause äratamiseks ja kinnitamiseks tarvis läheb. Seesugune mees peaks meil Tartus olema, nagu Lätlane Kronvald, seminari koolmeister! Andke omapoolse sõpradele nõu, selle mehe raamatut lugeda: „Nationale Bestrebungen,“ mis paari nädala eest välja on tulnud. Seda meest ma auustan nüüd kõigest südamest, sest see ei saa oma kantsi enne vaenlase käte andma, kunni ise ka kantsi varemete alla on langenud. Nii kindlaid mehi ma Eesti õppetatud meeste seas muud ei tunne, kui Köhleri, kes ika ühte viisi seksksamaks jääb, nagu puhas kuld.

Peeterburgist tagasi tulles olin ma ka pool pääva Narvas, et seal abikomiteed elule äratada. Ma loodan, et seal pea ka õige mõnus abikomitee saab elusse jõudma.

Soomemaale olen ma ühe tutva professorile kirjutanud, et ta Soome kirjaseltsile ete paneks, kas see selts meie seltsile kõik omad raamatud, mis seiemaale välja on annud, ei taha kinkida. Seda palvet n'ad vist saavad täitma, ja meie raamatu-kogu sell' kombel ruttu kasvama. Viliandis sai ka seeüle nõuu peetud, et meie raamatu-kogule avaliku aea-lehtedega raamatuid paluda. Meie suured präsitendid ei ole seiemaale ühtegi sellepolest teinud, vist sellepärast, et nõu minu poolt tuli.

Nagu Teie teate, on nüüd Valujev kroonu mõisade minister. Külap meie kroonu talupoead saavad nüüd ka pea uusi asju kuulda. Pangu n'ad aga teraselt tähele!

Koolmeistri seltsi põhjuskirjad saadan ma siin ühes. Olge nii head ja kirjutage n'ad ühe poogna peale ja korjake siis 30-ma Juunini nii palju

nimesi kui võimalik — Viliandi maakonnas. Eglon teeb sedasama Pärnu maakonnas. Tartu ja Võru maakonda tahan ka saata. Ise saan Tallinna maal korjama.

Õppetaja Malm saab vist Tallinna õppetajaks tulema. Eila saatsime kaks saadikut tema juure.

Paari päeva pärast saab minu adres olema: Kadrintaalis, Koslovi majas nr. 68 — Tallinna juures

Palju tuhat tervist!

Teie truu C. R. Jacobson.

Tallinnas, sell' 6 Lehek. p. 1872.

Armas sõber!

Mõne nädala eest tagasi oli Rosenberg Hurtile ühe sõnumiku kirjutanud, ilma et minule sest ühtegi oleks üttelnud. Selle sõnumiku sees oli ta laialt selle üle rääkinud, kuidas Aleks. kooli kohta Tallinna kubermangus rahva seas veel väga vähe selgust, kelle vasta muud abi ei olla, kui üht raamatut üleüldse koolitamise kasust välja anda, kus siis ka Al. k. tulu sügavamalt ära oleks seletada. Ta oli Hurti palunud, seesugust raamatut kirjutada, ja teda siis abikomiteede ja muu meeste läbi odavalt rahvale Al. kooli heaks müüa lasta. Ma ei ole Rosenbergile mite üttelnud, kui väga Hurt tema peale käib, sellepärast oli ta oma sõbraliku kirja kirjutanud. Hea küll! Nüüb tuli vastus, ja mis Teie arvate, misugune? Hurt ei räägi Rosenbergi plaanist ühtegi, vaid ütleb temale, et ta ennast aga ise õige pea pääkomiteest lahti peaks võtma, sest tema üle olla väga palju kaebdusi tulnud — muidugi Hurti käte. Jaani päeval peada see asi selgeks saama. Mis Teie sellest tükkest arvate? Eks pole hull! On meie pääkomitee präsident üks paapst ehk kuningas ja meie tema teenrid, ehk oleme teda ainult sellepärast präsitendiks valitsetanud, et ta meie nõuupidamiste eestistuja oleks? Saksad kaebavad ühe meie liikme üle Hurti ees ja Hurt käsib seda liiget ilma meie küsimata ennast kohe lahti võtta! Seesugusi käskusi ei anna konstituusio monarhiides kuningadgi enam. Nüüd ma olen ära tunnud, et Hurt ka täitsa üks rumal mees on, sest üks tark inimene ei anna ilmasgi seesugusi käskusi. Teda on rahvas enam auustanud, kui ta ära on teeninud, ja see on temale pähä tõusnud. Asi on vist see, et ta Sakslastele on lubanud, Rosenbergi pääkomiteest välja visata; muidu ta nii tormisel kombel selle asja peale ei tungiks. On ta Rosenbergi välja saanud, siis tahab ta vist ka minuga seesama sugust tantsu peale hakkata, sest minu kirja peale ei ole ta enam ühtegi vastanud. Ka näitab mull väga imelik, et nii hästi Kirjameeste seltsi kui ka pääkomiteed Eischmidti juure koku tellitakse ja mite enam Vanemuine majasse. Meie peame ete vaatama, et need kaks pappi meid ära ei müü. Kõige parem oleks, kui mõned pääkomitee liikmed Hurtile enne istumist ütleksivad, et pääkomitee mite ei

soovi, et ta Rosenbergi asja jälle ete tooks. Ma veel kindlaste ei tea, kas ma seekord Tartu saan. Sellepärast ma Teile sest asjast kirjutan ja panen ka ühe koopia Rosenbergi vastusest ligi, mis ta minule minu palve peale andis.

Kas „Kolm isamaa kõnet“ 20 koppiku eest enam läheb? Arvate, et Jaani päävaks ühe suurema summa koku saate? Paar poognat minu „Teadus ja Seadus“ tõise jaust trükkiti edasi, aga nüüd seisab töö jälle. See teeb minule suurt kahju. Ma rääkisin ise Pratziga Peterburgis, aga selle mehikesel on ka tõeste häda käes, sest oma onklile on ta trükimaja eest suured summad pidand välja maksma, ja töötegijad tahavad iga kuu palka. Sellepärast teeb ta üksi seesugust tööd, kelle eest kohe välja saab maksetud. Etemaksmisega ei ole mul enam kui 40 raamatu peale aboneeritud.

Laaland kirjutab minule, et ta Saaremaa koolide heaks 3000 rubla olla koku korjanud. Seal juures kiidab ta Saksu nii hirmsasti, nagu oleksivad nad Eestlaste kõige paremad heategijad maailmas. Aleks. kooli raamatut korjamiseks ta oma käte ei ole võtnud. Ma tahan temale ühe hea nina prilli kirjutada.

Oma „Kooli lug. r.“ tõist jagu saan ma kahes pooles välja andma, raamat saaks muidu liig paks, ligi 30 trükki poognat. Nüüd saab iga pool niisama suur, kui esimene jagu, ja on sell' kombel lastel kergem osta. Esimese poole sisse tuleb 40 pilti, kellest mul 20 jo valmis on. Nüüd ei ole muud tarvis, kui: raha, raha, raha! Jah, aga seda ei sada taevast maha.

Ma saadan ka ühe laulu ühes, „tark karu, rumal aru,“ mis siin Tallinnas jo 7 aasta eest tagasi Jannseni peale tehtud ja trükkitud.

Ma ei ole ika veel Viliandi laulu seltsi põhjuste koopiad käte saanud. Ma tahan siin Revaalia seltsi jälle ülesvõtta. Selle nime all võime koku tulla, kunni põhjused ministrist on kinnitatud. Ka on Revaalia seltsil jo oma klaver, lambid, noodid n. n. e.

Palju tuhat tervist!

Teie C. R. Jacobson.

Kirjutage õige pea!

Tallinnas, sell 11-mal Juunil 72.

Rosenbergi kiri Hurtile.

Auustatud herra!

Nii väga kui ma ka muidu Teie poolt olen ja Teie soovimisi soovin täita, nii vähe võin ma sellegi pärast Teie viimase kirja järele teha, kus minu käest nõuate, et ennast Aleksandri kooli pääkomiteest lahti pean võtma. Paari sõnaga tahan ma ütelda, mikspärast minul Teie soovimise täitmine võimata on. Et minu peale Teie ete kaebtusi on toodud, seda ma ei pane imeks, sest mina olen paar kirja Vene aaleh-

tedes Sakslaste vasta kirjutanud ja sest on küllalt, et n'ad mind surmani vihkavad ja tagakiusavad. Sellest nemad jo keegi ei kuula, et häda mind sundis neid kirjasi kirjutama, et mind ülekohtusel viisil ametist lahti lasti ja peale selle veel nagu oma kurja südame vaigistamiseks Tallinna Saksa Zeitungis laimati. Ma olin omas koolis Eesti keele õppetamise-keeleks teinud, mis seiemaale ühesgi Tallinna koolis ei sündinud, ja olin peale selle ka era-tundides Vene-keelt õpetanud. See oli minu süü. Et aga sest üksi lahti laskmiseks küllalt ei olnud, sellepärast tunnistati vale teel minu peale, kui oleksin ma kooli valitsuse poolt ete antud õppetamise plaani täitsa ümbermuutnud, piibli lugude tundides isamaa sündinud asju õppetand n. n. e., mis kõik täitsa vale oli. Seda näitab minu kooli päevaraamat üles, kus ma kõik tunnid sisse kirjutasin ja kuhu koolidirektor, õppetaja Ripke, ise igal kuul tunnistuseks oma nime alla on kirjutanud. Kui mind Tallinna aaleht nõnda ülekohtusel kombel oli laimanud, minu vastust aga mite vasta ei võtnud, kas see siis ülekohus oli, kui ma nüüd Vene Zeitungis enese eest kostsin? Ehk peavad siis Eestlased ika veel ise ennast ja oma auu Sakslastest jalgade alla tallata laskma ja seal juures tummad koerad olema? Selle küsimise peale vist keegi Eestlane ei saa „ja“ ütleva. Ehk tohib üks Eestlane tõist sellepärast halvaks pidada, et Sakslased tema peale kaebavad? Mina omalt poolt pean tunnistama, et ma seesuguse Eesti mehe just kõige rohkem auustan. Inetumaid ja teutavaid tegusi aga ka keegi Sakslane minu peale ei või tunnistada. Sellepärast tahan ma ka ika edasi Aleksandri kooli pääkomitee liikmeks jääda ja selle kooli heaks nii palju kui võimalik oma jõudu kulutada. Ja seda teen ma seda suurema julgusega, mida enam ma tean, et minu lahti võtmine Aleksandri kooli Sakslaste silmas sugugi paremaks ei tee, olgu siis et pooled pääkomitee liikmed, nende seas Jakobson, Köhler n. n. e., ka välja heidaksivad ja nende asemele Saksa rüütliid ja õppetajad tuleksivad. Seesugust kooli, mis need kokkad keedavad, meil aga sugugi tarvis ei ole. — Võttaksin ma ennast nüüd lahti, siis tarvitaksivad Sakslased seda kohe minu kahjuks ja ütleksivad: „vaata, ka sinna ei kõlvanud ta mite!“ Aasta otsa olen ma nüüd jo ilma kohata, sest kuhu ma ka tahan minna, seal on n'ad kui madud ees ja rikkuvad kõik minu püüdmised ära. Pean ma neile nüüd ka veel ise sõariistu käte andma? Ei, seda ma ei saa millasgi tegema; ka ei arva ma mite, et pääkomitee üht meest oma seast sellepärast saab välja lükkama, et ta Sakslaste keeldusest hoolimata on julgenud i g a s t ü k k i s Eesti mees olla.

Auupaklikult

Tallinnas 12. Juunil 1872.

Teie alandlik J. Rosenberg.

Armas Eesti vend!

Teie kirja olen ma käte saanud ja suur kurvastus täidab minu südant, et Teie Teie sõbruse pärast minu vastu nii palju tüli ja muret pean tegema. Teie võite uskuda, et minu elavam soovimine see on, et

omad asjad pea ise ära võiksin õiendada ja muid inimesi mite enam minu pärast vaevata. Mind trööstib üksi see tundmine südames, et ma seda raha mite kergel meelel ära ei ole pruukinud, vaid oma rahva kasuks, sest üksi selle läbi on mul võimalik olnud, nii palju aega oma raamatute kirjutamise peale tarvitada. Ja ma loodan ka, et minu raamatud selle raha jälle pea tagasi saavad tooma, sest minu „Kooli lugemise raamatu“ esimene jagu on jo jälle minu enese käte tagasi langenud ja selle raamatu tõise jau kaks poolt on ka jo ammugi valmis, kelle esimese poole eest minule nii hästi Laakmann kui Kluge & Ströhm Tallinnas tuhat rubla tahavad anda, kui ma mite seda kaupa omale suureks kahjuks ei arvaks. Mis aga minu võlgnikute kohta üttelda tuleb, siis palun neile teada anda, et ma pea Holstre saan tulema, sest ma ootan iga pääv Riast üht suuremat summa raha, ja nii pea kui ta käte olen saanud, tulen Teie juure ja õiendan omad intressid ja nii palju kappitalist ära, kui minu jõud praegu kannab. Ma palun Teid ka seda Raudseppale üttelda ja lasen teda paluda, Jamanni juure minna ja temale nimetada, et ma pea sinna saan tulema.

Teile kõigest südamest paljutuhat tervist soovides, jään

Teie truü sõber C. R. Jacobson.

Vana-Vändras, sell' 6. Nov. 1872.

Armas sõber!

Teie kirja sain ma alles täna käte. Et pois kohe kiriku läheb, kes kirja posti peale viib, sellepärast kirjutatan lühidesti: makske raha ära ja rääkige Koidu presitendiga.

Põltsamaale ei ole minul aega minna: pean oma „Kooli lugemise raamatu tüttarlastele“ esimeseks Juuliks D-r Mathieseni käte andma. 21. Juunil saan ma aga Viliandis olema. — Pärnu selts on mind saadikuks valitsenud ja annab pool raha 50 rubla Soome teekonnia tarvis. Tõine pool jäi ühe tõise seltsile. Ma arvan, et Viliandi selts ka selle poolest Pärnu seltsiga ühte saab lööma.

Palju tuhat tervist!

Teie sõber C. R. Jacobson.

Kurgjas, sel' 13. Juunil 1876.

Armas sõber!

Viimasel seltsi koosolemisel ma sellepärast ei võinud olla, et ma Auksmanni kirja 2 pääva enne koosolemist kätte sain ja ma alles mõni pääv enne seda voodist välja olin tulnud, kus ma kõhu tõbes nädal otsa olin maas olnud. Mis ma täna tahtsin kirjutada, on see, et meie umbes 100 rubla kohtus kautsioniks peaksime panema, et omad asjad Kessleri käest kätte saaksime. Võidame, mis ma loodan, siis saame oma raha tagasi, ei võida meie mitte, siis peame muidugi Kesslerile maksma. Ma loodan

aga kindlaste, et meie võidame, kui mitte Viliandis, siis Hofkohtus. Ma palun Teid sellepärast, muretsege see raha ja olge 24. Novembril hommiku vara Viliandis, et meie enne kui selts kokku tuleb, omad asjad oma uue korterisse võime muretseda.

Palju tervist saadab Teile

Teie sõber C. R. Jacobson.

Kurgjas, sell' 9. Nov. 1877.

(Lõpp.)

Kirjandusline ülevaade.

M. Sillaots. Anna Holm. Novell. Tallinnas, Kirjastuse-Ühisus „Maa“. 275 lhk. Hind 150 kop.

See on naise kirjutatud naistejutt. Noor lahutatud naine Anna Holm sattub meie suurema linna Eesti naisterahvaste sekka. Need on meie seltskonnategelased naised, kelle seas ta liigub, keda kirjanik oma naise silmaga näeb, vaatleb ja kirjeldab.

Troostita pildi saame oma naisterahvaist. Ei ole seal suurema hulga juures mingit aatelist lõhna, kõike kihutab taga edevus, auuahnus, keelepeksmise himu, riidehalpus ja muud niisugused väljaspidi peente, aga seestpidi harimata naisterahvaste kergemad ja raskemad ebavoorused. Linna Eesti naistegelased on kahes suures erakonnas. Ühe eesotsas seisab „sinakaspunaste põskedega ja vedela lott-lõuaga lihav proua“ oma „rasvapädjakeste vahel puhkavate seasilmakestega“, vorstivabrikandi proua Pauline Hammerschmidt, teise, enam aristokraatliku ringi eestvõtja on inseneri proua Sabina Jansen. Esimesel seltskonnal on mureks „Lasteaia“ ja „Vaeste laste eest hoolekandmise selts“, teise tööpõld on „Hariduse selts“, mida linna Eesti „paremlased“ mõne aasta eest „oma naistele hiilgekohaks“ on asutanud. Meid tutvusiatakse iseäranis proua Hammerschmidti ringkonnaga, kus juures lühikestest tähendustest välja paistab, et ka proua Janseni seltskond palju paremat laadi ei ole.

Jutu jooksul viibime proua Hammerschmidti seltsi eestseisuse koosolekutel ühe ja teise proua erakorteris, aga ka üleüldistel koosolekutel seltsimajas. Nendel koosolekutel on vähe kõnet seltsi sisemisest tööst, seda rohkem aga sellest, kuidas piduõhtuid ja näitemüükisid võimalikult toredalt toime panna, et võistlejat seltsi sissetuleku, naisterahvaste riiete ja peene publikumiga üle lüüa. Ja kui kuuldakse, et naabriselts omale maja tahab ehitada, siis otsustatakse ka omale ruttu maja teha, et teine mitte ette ei läheks. Suuremast jaost prouadest ja vanapiigadest lastakse välja paista, et nad Moosese käskude 6-da paragrahvi vastu just iseäranis hellad ei ole, aga agaral keelepeksmisel lähevad nende harjad punaseks, kui juba kedagi naisterahvast meesterahvaga näevad uulitsal jalutavat.

On seal veel üks ringkond, kelle osanikud ennast pealt näha enam ära eraldavad, Heinet loevad ja enam vaimlistele huvidele näivad elavat. Sinna hulka kuulub tohtri pr. Juta, proua Malm ja neiu Nõmm. Need peavad omavahel lugemiseõhtuid. Aga ka nende huvid ei jõua madalast erotikast üle. Nende „ilmavaade“ selgub jutuajamisest meeste üle, mida kord intimsel „kirjanduseõhtul“ peetakse. Seal lausub proua Luisa Malm :

„Rumalus oleks meest tahta, kellel põhjused on — ja minevikku ei ole. Ja kui kusagil sarnane leiduks, siis ei oleks ta mehe nime väärt... Mehiselt mehelt ei või ega tohigi nõuda, et tema esimene ühendus oldaks. Kes seda väärt, jääb viimaseks.“

„Sull on õigus, nagu alati,“ tähendas Juta oma külma ükskõikse häälega. — „Esimene olla ei oleks suur õnn ega suur au. Esimest ei mõista mees valida, selle määrab juhtumine... Vahest teise ja kolmandagi; siis alles hakkab mees ise valima, siis mõistab ta juba valida.“

„Ja-jah,“ arvas neiu Herman, kuna jumedal näol pilkav naeruvine kumas, „esimeseks on harilikult mõni õmbleja, teenija või — „seaduslik“ naine...“

„Mina peaksin alandavaks mehe esimeseks armastuseks olla,“ rääkis Margret Alt tagasihoidlikult viluda näoga ja kuumade silmadega. Ma põlgaksin meest, kel veel ühtegi ühendust ei ole olnud: ta oleks kas nõrk või külm või julguseta. Mees peab tugev olema... Peab naist tundma, kui ta teda tuleb võtma.“

Küsimise peale, kas ta omast abikaasast ka nõnda arvab, ütleb proua Alt :

„On „abikaasad“ ka mehed! Tahaksin näha naist, kellele „abikaas“ meheks on!“

Ei ole ime, et sügavama iseloomuga Anna Holmil niisuguste tühja hingedega „modern“-harimata naiste seas varsti vilu hakkab. Ka mehed, kellega ta siin kokku puutub, ei imponeeri. Seal on ta oma lesk tädi-poeg, kelle juures ta perenaise ametit peab, naiste „jooksupoiss“, pikkade lokkidega ja näri mõistusega üliõpilane Wellmann ja kuiv-puine eitava laadiga ajakirjanik Kedarik, kes Anna ümber oma auusal viisil nagu tiivaripsu katsub liüta. Mis siis ime, kui Anna üksikutel igavatel öödel jälle oma lahutatud mehe peale hakkab mõtlema, kellega ta ainult lühikest aega õnne maitses, kellest ta aga liig kergesti, tujude mõjul lahkus. Enn Margus ei ole kellegi Don Juan uueaja närvilise lõbuarmastaja naise jaoks, ta on liht rahvakooliõpetaja, kelle elueeskavas esimesel kohal töö seisab, töö enese ja oma rahva tuleviku pärast. Juhus viib nad jälle seltskonnas kokku. Enn on seesama, mis kolme aasta eest. Anna on aga teine, „Ta tahtis tulevikus ennastsalgavalt elada ainult mehele, temale kodu armsaks ja meeldivaks tehes ja igatepidi tema töövaeva kergendades...“ Selles väikekodanlikuks sõimatud ülesandes näeb Anna täiemat ja huvitavamat elu sisu, kui kirjukihilises seltskonnas

eesmärgita ümber lipendada. Muidugi jälle „seltskonnas“ suur keelepeksmine selle „kõlvatuse“ üle, et lahutatud paar üheskoos uuesti elu algab.

See jutu sisu peajoontes. Kuidas on nüüd kirjanik seda sisu kirjandusliselt käsitanud?

Peab ütlema, et jutt heast kõnevoolust ja meeldivatest stseenidest hoolimata veidi igavavõitu lugeda on. Seda tuleb minu arvates kõige pealt üleliigse üksikasjalise ümbruse ja inimeste väljamaalimise arvesse kirjutada, mis natukene ülearu naiselik on. Kui meie Hammerschmidti proua „rasva padjakestest“ ja „seasilmadest“, tema „lohisevast“ kleidisabast ja „ägisevast“ ülestõusmisest, neuu Hermani „lamedast“, rinnast jne. üks või kaks korda kuuleme, siis on see ju üsna kena; kui aga iga nende ülesastumise nimetus ikka uuesti nendesamade ütelistega garneeritud on, iga naisterahva toaletti igal juhtumisel kirjeldust leiab, siis tikub asi igavaks minema. Ka on nende irooniliste pilgete juures, millega naisterahvaid üle valatakse, see tunne, nagu reageeriks kirjeldaja selle peale, et ise nende teravate keelte ja laiade suude all võtta on saanud.

Raamatu heaks küljeks on tema sisu. Jutul on sisu ja läbikäiv mõte, kuna mitmed meie uuema aja kirjanduslised tooded sellest päris lagedad on, ja nende autorid seda positiivilist mõtte vaesust sellega kirjanduslikeks teenuseks tõstavad, et mitmel teisel kuulsal kirjanikul ka mitte jutu keskel kangela ei olla, kes „5 puuda pahema käega üles lükkab.“ Anna Holmi probleemi on mõned arvustajad liig harilikuks, otsejooneliseks, ja huvitava sõlmituse poolest puudulikuks nimetanud. Seal on oma jagu õigust. Aga meie ei tohi ära unustada, et M. Sillaots mitte nii otsekohe hinge ei „analüseeri,“ nagu mitu teist, kes lehekülgede kaupa ise oma tundmisi harutavad. Terve miljö kirjeldus on selleks rehkendatud, et see oma tühjusega Anna hinge peale tervendavalt peab mõjuma ja seal aegamööda uue pöörde sünnitama.

Praegusel mõtteahtral ja sõnaahtral ajal tuleb tööd tervitada, kus mõnigi positiiviline mõte sees vilksatab, kuigi see mõte igakord ei tea kui algupärane ega ootamata ei ole. Meie ei ole sellest küljest ära hellitatud.

A. Jürgenstein.

Gustav Suits. „Tuulemaa.“ Luuletused 1905—1912. Noor-Eesti väljaanne 1913.

Mis kõigepealt natuke vaevavalt ennast tunda annab, see on raskelt ennast leida laskev lause sisu ja mõte. Pead päris grammatiliselt mõtlema, luuletuse mõju ei avalda ennast spontanselt. Siis aga hakkab nimelt see vormiline külg sind kõvasti huvitama, suured kaunidused peituvad süntaksi poetiliste litsentside taga, lausete lühiduse sisse on palju suudetud mahutada, õigemine: on palju pidanud mahtuma, ja sõnapildid on seeläbi värvi- ja sisurikasteks saanud. Kus teiste rahvaste luuletajad kulunud võrdlustest pääseda tahtes keerulisi ja — maksku mis maksab — uusi tundeid ja ütelsusi otsima on pidanud, nõnda et nad sagedasti liiga

otsitud on, seal on nüüd meie riimivaene keel Suitsule ise appi tulnud ja on teda sundinud riimi pärast lause pilita leidma, mis meile täitsa uued on. Kuid see ongi Suitsu tugev külg — ei ole sul tunnet, et siin midagi otsitud oleks, et riimi pärast vaimurikkaks oleks mindud; sügav tõsidus, sõnameistri kultiveeritud osavusega paaritud, ei lase seda mõtet tärगतagi, ja see latentne tundmus, mis ennast pealtnäha kuiva ütlemise viisi taga peidab, juhib mulle vägisi võrdluse sulge: *Grand vin extra sec.*

Aga niisama vähe, nagu nimetatud võrdlus luuletuste rütmilist ja kuju meeleolulist külge tabab, mis Suitsu juures mitte kihisev ja kerge ei ole, niisama vähe tabab ta luuletuste sisu meeleolu. Neis luuletustes valitseb raske melanhoolia. Ei ole mitte midagi enam sellest julgest tormamisest järele jäänud, mis Suitsu nooreea pea-iseäralduseks oli. Ei ole seda väljakutsuvat võitlusehimu — ja ongi parem nii ja ilusam. Nendes nooruse luuletustes oli nii palju ütlemata jäetud, jõud ei ulatanud sõnade suurusele järele. Ka praeguste luuletuste juures on sul tunne, et ikkagi veel viimane sõna ütlemata on jäänud, et viimane tundmus läbielamata on jäänud, et tundmuse jõud enne kulminatsiooni-punkti nagu mingisugustel põhjustel peatama on jäänud, kuid praeguste luuletuste iseloomuga, nende resignatsiooniga ja melanhooliaga käib see nagu rohkem kokku. Võitlusele kutsete asemele on astunud lein endise üle, kodumaa üle, kurva, kuid rahuliku pilguga vaatlemine. Ja kuigi kurbade helide seast viha kodumaa ja tema olude üle ennast püsti ajab, siis on see enam kui loomulik tunne ka nüüd rohkem pilkesarnane:

„Mis on need purjed, mis vastu mull' vilkusid, küllap need meie poolt pärit vist ka?”

Tõsi: säääl suguvennad püüavad silkusid, Madis aga olgu nendega!”

Kui ma paar rida eespool ütlesin, et tundmus mitte oma kulminatsiooni punktini ei ulata, siis oleks see rohkem üleüldiseks nähtuseks. Mõnes üksikus luuletuses aga on nad siiski õige sügavale läinud, nagu näituseks Tartu murdes luuletatud „Kerko-kellas“. Seal jõuab lein ema surma pärast tipule, olgugi et aeg juba ammu sündmusest lahutab. Ja on kohte seal sees, mis oma lakonilise ärdusega otse vapustavalt mõjuvad:

„So käe omma ohtjit kaknu
ja sälgä tõstnu toobri puud.
So kässi lehmä, peni laknu,
so oma poig es anna suud.

Kõne all olev luuletuste kogu on seitsme aasta jooksul sündinud. See on pikk aeg ja selle aja jooksul on Gustav Suits ikka küll rohkem luuletanud. Meil on siin vist küll väljavalikuga tegemist. Kuid mõni asi oleks siiski veel välja võinud jääda, nagu „Midagi isamaaliku“, kus „Kodumaalik kevade meeleolu“ küll Suitsu seisukohta kodumaa vastu ära tähendab, aga kirjanduslise väärtusetu improvisatsioon ja see juures ilmaaegu „Rauhbeinigkeit“ on, kuna „Hingelised klassivahed“

oma leidusevaeste võrdlustega tahtmata Grenzsteini mõttesalmisid meele tuletavad.

Seitsme aasta jooksul võib inimene palju muutuda. Ja ka Suits on muutunud. Me paneme seda protsessi sellesamas raamatuski tähele, sest luuletused on nähtavasti chronoloogiliselt korraldatud ja ka pealkirjad „Tuulemaa“ I, II, III ja IV on nagu iga arenemise ajajärgu piiritulpadeks. Kui meie Tuulemaa I juures veel kindlalt läbiviidud mõtet tähele paneme, mõtet, mis luuletuse lõpul teatavaks kokkuvõtteks kujuneb, siis näitab juba Tuulemaa IV, et luuletaja enam elevuse peale ja sellest tekkiva mõtete ja tunnete assotsiatsioonide peale rõhku paneb, luuletusele seega mitte mõttelist, vaid elevuslist sisu andes. See viis võib palju õrnu ja õige peeneid tundmuse nüanssisid pakkuda, kuid sul on tunne, et katsed sellesse meeleolusse põhjalikult tungida, vist küll ei õnnesta. Kui luuletajal võimalik on, nagu luuletuses „Valge käsi“ ütelda:

„Vastu aknat tuiskab lund:
ei saa und, ei saa und!
Olen naisi vist näinud vähe:
meelest üks valge käsi ei lähe;

ja seega kõige lähemalt leiduvat sõna tarvitada, ilma et see blaseeritud suurstamise maiguline refleksion teda ennast haavaks, siis toetab see tunnet, et rohkem differentseeritud elevuse ilm *à la* Baudelaire siin ikkagi kättesaamatuks võiks jääda.

Raamat on välimuse poolest õige ilus. Ma usun, et ma sisu kohta juba küllalt ütelnud olen, et raamatut luulearmastajatele tõsiselt soovitada.

K. A. Hindrey.

Kirjatöö puhul: „**Käänamine ja pööramine Eesti kirjakeeles**“.

Nimetatud töö ilmumine kuukirjas „Eesti Kirjanduses“ võib mõnel pool võõrastust äratada. Võidaks kahelda, kas kuukiri on õige koht sarnastele töödele, kas ei oleks õigem niisugust tööd eraraamatuna ilma saata. Kahtlejatele vastuseks nimetan järgmised põhjused:

Kõige pealt peaks töö siis, kui ta eraraamatuna peaks ilmuma, lihtsalt ilmumata jääma. Erakirjastajat on raske leida ja omal kulul teda kirjastada on mul võimata. Kuukirja olemas olemise otstarve on aga teaduslikele töödele, mis muidu ilma ei pääseks, trükkis ilmumist võimalikuks teha. Sarnasel kombel on ju ka Kirjanduse Seltsi keeleteoimekonna sõnastikud ilma pääsenud, niisama ka õige suur hulk ettepanekuid Eesti keele uuendamise kohta. Et aga kirjakeele olemas olevate vormide teadmine vähem tähtis ja tarviline oleks, kui soovitatavad uuendused, seda ei suuda ma uskuda. Ma tulin otsusele alamal seisvat tööd kirjutada viimasel ajal tihti kuulduvate kaebduste tagajärjel, et meil keelevormide tarvitamisel mingit juhtnööri olemas ei ole. Kooli grammatikad, mis olemas, ei suuda seda tarvidust kuidagi täita, nõuavad ka rohkesti eeltööd

selleks, et nendes leiduvaid keelelisi juhatusi tegelikult tarvitada võiks; — teiselt poolt ähvardab keeleuundajate peruks läinud luulelend olemas olevat Eesti kirjakeelt hoopis kirjuks muuta ja veab enda järel koguni vanemaid ja lugupeetud kirjanikkagi. Ilmuvad tarvitusele sõnakujud, nagu „vabail“, „pahaiks“, „sõpreks“ (viimane näitus „Postimehest“, nähtavasti mitte trükiviga), kõik selle vabandusega, et need harilikud kirjakeele vormid olevatki. Seal on siis hädasti vaja tänini tõesti tarvitusel olevad vormid kokkuvõttes üles tähendada, et võimalus oleks ära määrata, missugune vorm tänini tõesti tarvitusel olnud ja missugune uudissünnitus on.

Minu siht selle töö juures oli sõnad niisuguse kava sisse mahutada, mis tegeliku tarvitamise jaoks kohane oleks; see ei tohi Eestit grammatikast, mida meil ju pea kuskil ei õpetata, midagi muud eelteadmist nõuda, kui kõige üleüldisemad grammatika mõisted, mida juba Vene keele tundides pähä paugutatakse. Tarvitaja peab ainult mõistma vahet teha häälikute 1., 2. ja 3. järgu vahel.

Kas ja kui kaugelt minu kava ka koolideski tarvitamise peale võib loota, võivad ainult katsed ära näidata. Iga tahes oleks aga soovitav, et kooliõpetaja lastele tarvitamise viisi, mis ju mingit peamurdmist ei nõua, kätte juhataks, kõige pealt nimelt hääle järkude vahe lastele selgeks teeks. Lastel on siis võimalik iseseisvalt endid Eesti sõnade muutmises edasi harjutada. Sellepärast ilmub töö ka äratrükis.

J. Jõgewer.

Bibliografia.

b) Eesti ajakirjandus.

(27. maist 27. juulini 1913).

Keel.

Anna Haava, J. A., A. Ressaar, Väikesed keelelised märkused.
— J. Aavik, Keelelised aforismid. Post. 149. —

Kirjandus.

W. Tamman, Viuli-mängu õpetus ühes muusika õpetusega. Kokku seadnud W. Tubin. Post. 121. — J., Türgimaa ja Balkani rahvad. Alfred Jotuni. Eestistanud E. Wirgo. Tal. Teat. 128. N., Kas on „Aimre“ hingeeluliselt põhjendatud iseloom? Meie Elu. 66. — Nauticus, Mere-Kalender. Almanak ja käsiraamat 1913. Kokku seadnud H. Piip. Post. 127. — V. E., Meie rahvusliste kulturapüüete eksliku hindamise vastu. („Noor-Eesti“ Aastaraamat I.). Post. 127. — J. A., M. Sillaots; Anna Holm. Post. 132, — M. R., „Norvegia schljusid“. (Leina Saare „Sihile“). Post. 133. — Georg Nagel, Ääremärkused (Leina

Saare „Sihile“). Tall. Teat. 133. — J. A., Kusta Toom, Otsjad. Post. 134. — J. A., Karl Rumor, Lumiste kõrguste poole. Post. 134. — J., Ühised laulud. Tal. Teat. 140. — Dr. med. P. Schebotajev, Ôhu- ja päikese vannid, mere- ja jõesupelused. Tal. Teat. 141. — Eduard Hubel, Ferdinand Karlson, „Kalevipoeg ja Sarvik“. T. T. 143—144. — H. R., Eduard Wilde kirjatööde kogu. Eduard Wilde, Jutustused. Päeval. 138. — H. R., Alfred Jotuni, Türgimaa ja Balkani rahvad. Pl. 138. — L., M. Sillaots Anna Holm. T. T. 153. — J. Grünberg, K. Illimar, Ühenädaline karjakasvatuse kursus. P. 153. — M. R., Aiatöö õperaamat. Karl Mäekala, Mesilaste mädapoja haigus. M. Dernov, Mesila asutamine. Aiatööleht 7. — J. Müür, Rahva raamatukogudest „Rist. pühapäeval.“ 28—30. — L. J., Tõlkekirjandusest. Post. 158. — Ed. H., Eduard Wilde, Jutustused. Tall. Teat. 157. — L., Peame liiga madalalt peale hakkama. („Noor-Eesti“ Aastaraamat I.) Tall. Teat. 163.

Ajalugu.

Mag. M. Soikkeli, Läänemeremaade vanematest elanikkudest. Meie Aastas. 55, 56, 59. — R. Avel, Veel kord Kalevipoeg Vene valgustuses. Post. 121. — K. Soikkeli, Eesti eel- ajaloo tulevastest uurimisest. Post. 128. — -u-. Mõnda Ambla kihelkonna ajaloost. M. Elu. 67. — V. Ernits, Paar arvustikuteadet meie karskusetegelaste kohta. Post. 131. — -e-, Paistu kiriku uus orel. Post. 128. — J. Kirotar, „Eestimaajooma- ja auita-elusse langenud inimeste Päästmise Seltsi töö langenud naisterahvaste eest hoole kandmises. Post. 145. — „dt“, Muistse aja mälestused. Pl. 136. — G. Willberg, Harjumaa randlased. (Piltidega). Kodu. 6. — Kuu - Sa-Lane, Pulmakombed Kuusalu kihelkonnas. Kodu. 6. — Joel N-m, Rootslased Eestimaal, P. 145. — En, Kahe opmanni sekeldused. P. 151. — J. Parik, Kvotemaa küsimus. P. 149—150. — -ar, Eesti rootslaste juures. Pl. 138. — H. P., Pool-sada aastat. Pl. 150. — Mälestused Aleksandri ja Peetri kirikute ajaloost. Meie Elu. 81. — Öorumistest vennaste-koguduse liikmete ja kiriku-esitajate vahel. Tall. Teat. 163. — H. Prants., Pikaline protsess Tallinnas orduaja lõpul. Päeval. 168—170. — R. M., Aigna saarelt. Tall. Teat. 166. — Hodja, Paar päeva Eestimaal rannastikus. Tall. Teat. 168. — H. Prants, Karl Krimm. Perekonnal. 28. — Asunik, Kudrovo Eesti asundus. Kodu 7. —

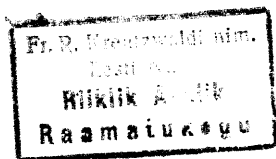
Kodumaa pildid.

Pirita kloostri varemed ja nende ümbruskond. Perekonnaleht 22. — Võsu kaubatarvitajate-ühisuse kauplus. Seals. — Eesti rahvariided Võsul. Seals. — Narva Jõesuu Kooliseltsi laulukoor. Külaline 22. — Narva Jõesuu Kooliseltsi koolimaja. Seals. — Talu. Seals. 23. — Soontaga maalinn. Seals. 23. — Laulasmaa trepioja. Perek. 23. — Karjauurimise lentsalk Kaiul. Perek. 24. Kül. 24. — Tiflisi Eesti Vastastiku Abiandmise Seltsi asutajad ja esimene eestseisus. Seals. 26. — Eestlased Australias. Seals. 26. — II.

Läänemaa laulupidu. Seals. 27. — Kaukasia Sulevi Eesti asunduse pasunakoor. Kül. 25. — Vändra põllutöö- ja karjakasvatuse kursused Kül. 26. — Peterburi E. Hariduseseltsi Mesnikowa Gora Haruseseltsi eestseisus. Kül. 28. — Sellesama seltsi laulukoor. Seals. 28. — „Estonia“ orkester. Seals. 29. — Kujuraijuja A. Weizenberg. Seals. 30. — Estonia kontserdi saal. Seals. 30. — Pärnu Eesti Kooli õpilaste joonistused. Perekonnal. 28. — „Estonia“ orkester. Seals. 29. — Jüri Wäimees, Barclay de Tollimatusepaik. Kodu, 7.

Ilukirjandus.

Eduard Lumi, Esimene kopik. Post. 139. Ainuke. Post. 142-144. Haige. Post. 147. — Milli Mallikas, Roosi, Päeval. 143. — J. Suttermu, Kroonu palk. Kül. 22. — Willi Winki, Musu. Kül. 23. — Aleksander Kana, Veri on paksem kui vesi. Kül. 24—25. — Kusta Toom, Tare-mõtsa peremees ja Haaviku Mihkel. Perek. 26. — Kusta Toom, Töömehed. Perek. 27—28. — O. W., Mälestused. Külal. 27. — Willi Winki, Rannal. Seals. 28—30. — O. Gr., Tärniga müts. Post. 157. — K. Tuuker, Pildike külast. Post. 164.

Eesti Kirjanduse Seltsi väljaanded.

I.

Kuukiri „Eesti Kirjandus“.

- Kolmas aastakäik. 1908. 472 lhk.
Neljas aastakäik. 1909. 496 lhk.
Viies aastakäik. 1910. 512 lhk.
Kuuks aastakäik. 1911. 488 lhk.
Seitsmes aastakäik 1912. 518 lhk.

II.

Eesti Kirjanduse Seltsi Toimetused.

1. W. Reiman, Kivid ja killud. I. 1907. VIII+172 lhk.
2. M. Kampmann, Eesti vanem ilukirjandus. 1908. VIII+150 lhk.
3. M. Lipp, Masingite suguvõsa. 1908. XVI+216 lhk.
4. J. Jung, Muinasteadus eestlaste maalt. III. 1910. XXI+230 lhk.
5. Kreutzwaldi ja Koidula Kirjavahetus. I. ja II. 1910/1911. XV+826.
6. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat. I. 1909. IV+200 lhk.
7. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat II. 1910. IV+194 lhk.
8. Eesti Kirjanduse Seltsi Aastaraamat III. 1911. IV+206 lhk.
9. J. Kurrik, Kiirkirja õpetus. 1910. 92 lhk.
10. M. Kampmann, Eesti kirjanduse loo peajooned. Esimene jagu 1912. VIII+320 lhk.

III.

Eesti Kirjanduse Seltsi keele-toimekonna väljaanded.

1. Matematika sõnastik. 1909. 31 lhk.
2. Maadeteaduse sõnastik. 1910. 22 lhk.

IV

Eesti Kirjanduse Seltsi rahvakirjanduse-toimekonna väljaanded.

1. A. Kuusk Keemia algõpetus 1908. XII+92 lhk.
2. Äschylos, Kinnineeditud Prometheus. Kreeka keelest ümberpannud J. Jõgewer. 1908. 52 lhk.
3. M. J. Eisen, Eestlaste sugu. I. ja II. 1909—1911. 235 lhk.
6. Th. Pantenius, Üksi ja vaba. I. ja II. Ümber pannud K. A. Hindrey. 1910—1911. 660 lhk.
7. K. E. Sööt ja Gustav Suits, Eesti Luule. 1910. VIII+350 lhk.
8. J. Ostrov, Kalakasvatus väikestes tiikides. 1910. 98 lhk.
9. P. Hellat, Tervise õpetus. Teine trükk. Ilmunud 12 annet. 384 lhk.

V.

Eesti Kirjanduse Seltsi kooli-kirjanduse-toimekonna väljaanded.

Koolikirjandus.

- 1 a, b, c. A. Bilov, Aritmetika ülesannete kogu keskkoolidele. I.—III. jagu. 1908, 1909, 1910. 112, 124, 128 lhk.
- 3-a. J. Sarv, Füsika õpetus. I. 1910. 128 lhk.
4. J. Kalkun, Mineralogia käsiraamat. 1911. 152 lhk.

Eesti Kirjanduse Seltsi kuukiri

„EESTI KIRJANDUS“

ilmub k al 1913. korralikult üks kord kuus 2—3 poogna suuruses heal paberil. Vastutava ja tegeliku toimetaja kohused on J. Jõgewer oma peale võtnud. Teda toetab väljaandmisel laiendatud kuukirja-toimekond järgmiste liikmetega: J. Aavik, M. J. Eisen, V. Grünthal, A. Jürgenstein, M. Kampmann, A. Kitzberg, J. Luiga, W. Reiman, J. Tõnisson.

Kuukiri toob 1913. nagu siamaani pikemaid töösid Eesti keele-, kirjanduse-, kunsti- ja ajaloo-põllult, lühemaid teateid kirjanduseliste uudiste üle, põhjalikka arvustusi, vanemate kirjameeste kirjavahetusi ja kõikide ilmuvate Eesti keeli raamatute nimekirja.

Et laialist tööpõldu hästi üle vaadata ja korralikult harida, on hulk keelemehi, kirjanikke, kunstnikke ja arvustajaid kuukirjale lahket kaastööd lubanud. Aasta jooksul avaldavad temas peale toimekonna liikmete pikemaid ehk lühemaid töösid ja teateid: F. Akel, F. Ederberg, H. Einer, E. Enno, A. Gailit, K. A. Hindrey, Aino Kallas, O. Kallas, N. Kann, F. Karlson, K. Konnik, H. Koppel, F. Kuhlbars, J. Kõpp, H. Lampson, K. Leetberg, B. Linde, M. Lipp, J. Lõo, A. Lüüs, M. Okas, P. Olak, E. Peterson, H. Põld, H. Prants, H. Raudsepp, M. Reichenbach, Kr. Raud, D. Rootsmann, K. Saral, J. Sarv, J. Semper, E. Schönberg, G. Suits, J. Tammemägi, A. Thomson, M. Treumann, F. Tuglas, H. Walk, J. W. Weski, G. Wilberg.

Kuukirja võib E. K. S. usaldusmeeste, raamatukaupluste ja postitalituste kaudu tellida. Kuukirja kassale aga oleks otsekohene tellimine posti-transferdiga kõige soovitavam: Tartu, hra A. Kitzberg. Tellimisehind on aastas postiga 3 rubla, postita 2 rubla 50 kop.

Endistest aastakäikudest on veel saadaval:

II. aastakäik.	1907.	120 lhk.	30 kop.
III.	1908.	472 „	2 rubla 50 kop.
IV.	1909.	496 „	2 „ 50 „
V.	1910.	512 „	2 „ 50 „
VI.	1911.	488 „	2 „ 50 „
VII.	1912.	488 „	2 „ 50 „

Kuukirja-toimekond.

Vastutav toimetaja ja väljaandja J. Jõgewer.

